

AZ ANGOL PARK TÖRTÉNETE, 1911–1945

*„az általam létesítendő mulatót magasabb erkölcsi nivóra emelve,
s azt szolid, minden tekintetben
polgárias, családi mulató helyé kívánom átalakítani.”¹*

Hogyan kapcsolódtak ki az emberek a budapesti Városligetben a boldog békeidők utolsó éveiben, az első világháború időszakában majd utána a Horthy korban? Miként működött a szórakoztatásukra létrejött magánvállalkozás az Angol Park? A következőkben megmutatjuk: tessék beszállni, a menet már el is indult!

A fővárosi Állatkert 1909–1912 közötti újjáépítésekor szüksége volt a már megkoptt hírű mulatóhely, az Ós-Budavára területére is. Hiába tiltakozott több alkalommal is a mulató komplexum igazgatója Friedmann Adolf, az Állatkert visszakarta korábbi területét a mulatót pedig bezárták. Friedmann nem adta fel: kénytelen volt továbbállni, de nem ment messzire, csak a Hermina út túlsó oldalára, ahol új üzletbe fogott. Először is a telkek tulajdonosaival három évig, 1910. november 20-ig tartó bérleti szerződést kötött. Az engedélyek beszerzése után (Lajta Béla közreműködésével) felépíttette favázas nyári varieté, kabaré színház, kávéház, zenepavilon és vendéglő épületeit. A mulató negyed az Új-Ós-Budavára – Amerikai Park nevet kapta, a vállalkozás azonban nem vált be, már az első idényben veszteséggel zárt. A bérleti szerződés lejárta után Friedmann az Amerikai Park-ot nem működtette tovább, azt átvették tőle a Németországból hazánkba települt Meinhardt testvérek.² Meinhardték is tapasztalt szórakoztató-vállalkozók voltak, ők működtették a mutatványos telepen elhelyezkedő barlangvasutat, és ekkor jól jövedelmező üzletük fejlesztésébe fogtak. A három testvér közül az ügyvivő, Meinhardt Court Frigyes először megszerezte a területet, a telkeket vagy megvette, vagy kibérelte. Így az itt telek tulajdonos Hopp Ferenc kereskedővel haszonbéri szerződést kötött, amely hat évre szólt és évente 2000 koronát kellett fizetni érte.³ Frigyes Ezután rögtön levelet írt a Székesfővárosi Tanácsnak, amelyben tájékoztatta a város vezetőségét az átvételről és elmondta távolabbi terveit, valamint azt is, hogy mielőtt újfajta vállalkozásába kezdett volna megismerte más országok hasonlóit: „a külföldön létező nagyszabású mulató és szórakozó helyeket tanulmányozásom tárgyává téve egy-két új szórakozó hely felállítását vettem tervbe.” Ezek voltak a Tobogan és a Csodakerék,⁴ amelyek működését a kérvényhez mellékelte játékleírásból ismerjük. A Tobogan négy személyes kocsijai egy menet alatt két kört tettek meg a fektetett nyolcas alakú pályán, ahol a sikongatásokat kiváltó utazás körülbelül két és fél percig tartott. A másik játék a Csodakerék szédülést váltott ki az emberekből, mivel a kereket, amelyben körben ült a közönség gépi erővel gyorsan forgatták. A Tobogant később Amerikai magasvasútként írják le az iratok, látványa megmaradt a korabeli képeslapokon is, ezt 1922-ben átalakítva alakult ki a ma is működő hullámvasút. (8. kép) Meinhardt kérvényére még nem is kapott választ, a Magyar Mutatványosok és Érdektársaik Országos

1. Angol Park-belső tér. BFL képeslap gyűjtemény

2. Angol Park-Csodakerék, kijárat. BFL képeslap gyűjtemény

Egyesülete, a szomszédos mutatványos telep bérlőinek nevében írva, azonnal tiltakozott. Saját üzletüket féltve azt kérték a Tanácstól, hogy az új létesítmény zárt területű legyen, így tőlük (a mutatványosoktól) eltérő karakterű szórakoztató vállalat jönne létre. Az engedélyt legkevesebb 60 fillér belépő díj (kapudíj) kifizetése után lehessen csak látogatni és a parkon belül minden látványosságért külön kelljen fizetni! Mivel az előző parkban, az Amerikai Parkban még nem voltak játékok, ott a mulatóhelyek domináltak, ezért a tiltakozás kiterjedt a nyitvatartási időre is: a nyitást hétköznap délután hat órában, vasárnap és ünnepnap pedig délután négy órában határozták meg! De a tiltakozás legfontosabb pontja szerint a megnyíló parkban a mutatványosokéhoz hasonló típusú játékokra ne adjon engedélyt a Tanács! Az Egyesület kérvényének figyelembe vétele után a Székesfőváros Tanácsa 1910. december 7-én öt évig megadta az engedélyt az új attrakciók építésére. A főváros vezetősége igyekezett megvédeni mutatványos bérlőinek érdekeit, ezért kikötötték, hogy a megnyíló parkban a mutatványosokhoz hasonló típusú játékot nem lehet felállítani! A nyitvatartás kérdésében nem voltak annyira szigorúak: a nyitás délután három órakor, július és augusztus hónapokban délután ötkor, vasárnap és ünnepnapokon délelőtt tizenegy órától volt lehetséges, és természetesen kapudíjat is meghatároztak valamint a játékokért külön kellett fizetni, éppen ahogy a mutatványosok kérték.⁵ Ezzel a határozattal⁶ érvényt adtak az új mulatónegyed számára, és a szabályokat is lefektették működéséhez. Ez a határozat lett az etalon, minden további tiltakozási és hivatkozási alap is egyben. Tehát maga a főváros vezetősége volt, – éppen a mutatványosok kérésére –, aki a külön belépőről, az elzártságról döntött, nem a „kapitalista vállalkozó pénz utáni sóvárgása” miatt alakult így. A főváros vezetősége ezeknek a korlátozásoknak a felállításával arra törekedett, hogy a mutatványosok érdekeit

megvédje, de éppen az ellenkezőjét érte el. Az Angol Park maga volt az újdonság, aki oda betért (és a belépő nem volt drága, kezdetben 20 koronafillér, de 1935-ben is csak 30 pengőfillér) az haladt a korrallal. A mutatványos-telep bérlői egyre lejjebb csúsztak, igazából csak vegetáltak, primitív mutatványaik felett fokozatosan eljárt az idő. Csak a legszegényebb réteg mulattatásával tengődtek egyik napról a másikra.

Az építési engedély kiadása után elkezdődött az építkezés, a játékok 1911 tavaszán készültek el, ez tehát az első szezonja az új mulatónegyednek, amely egy héttel a nyitása előtt a lapokban már Angol Park néven reklámozta magát! Igaz ekkor még a játékokat nem reklámozták, csak a kávéház és az étterem kitűnő konyháját és szolid árait.⁷ De a játékoknak is híruk ment, így aztán amint a Park megnyitott óriási tömegek igyekeztek kipróbálni az újdonságokat. Az egyik újság később így emlékezett: „Amikor megnyílt, ezrek tolongtak a mutatványos bódék között, és a legnagyobb attrakcióhoz a hullámvasúthoz, csak testi épség megrongálásával lehetett közeledni. Meinhardtékat jobban irigyelték, mint a Rotschildékat. Omlott a sok pénz, bomlott a közönség az Angol Parkért.”⁸ Nem sokkal a nyitás után, sajnálatos baleset is történt, valószínűleg ekkor még a biztonsági előírásoknak is voltak hiányosságai, a nagy tömeg is okozhatta, de a híradások szerint egy 13 éves fiú kiesett a Ródlipályáról és súlyosan megsérült.⁹ Sajnos valóban, a mentők akkori naplójában olvasható az eset leírása: „nyakszirtcsont közepén kb. 3 cm. csontig hatoló hasított seb”¹⁰ keletkezett a sérültön.

Ezek után rögtön fejlesztésekbe kezdtek: 1911 tavaszán épült meg az Elvárásolt Kastély épülete (3. kép) és a volt Amerikai Parkban levő épületek átalakítása is már az első szezonban megtörtént. A volt varieté épületét átalakítva jött létre az Alpési Falu mulatóhely, (4. kép) a Casinóból pedig nyári Orfeum épült. Ugyancsak 1911 tavaszán

3. Elvarázsolt Kastély. BFL képeslap gyűjtemény

4. Régi Alpesi Falu. BFL képeslap gyűjtemény

5. Ujvári-szinkör megnyitó plakátjai
BFL IV. 1407.b III. 655/1910

közvetlen a kijárat mellett került kialakításra a „Sudan falu”, a *Színházi Élet* reklámozása szerint: „Legújabb szenzáció, Japán kert és Szenegali néger falu, nyugat Afrika népe, 100 személy. Férfiak, asszonyok, gyermekek, szokásos vallások bemutatása.”¹¹ Ez a látványosság szintén sok látogatót vonzott a parkba. (6. kép) Egy hónappal a kapunyitás után már kiemelkedő sikerről számolt be a sajtó, mint írták az Angol Parkban mindenki egyformán jól mulat, majd a sok vitát kiváltó Ujvári Varieté műsorát, olcsó árait dicsérték.¹² Az Ujvári varieté/szinkör élénk tiltakozást váltott ki a mutatványosok között, ennek ellenére 1911. április 29-én díszelőadással megnyílt. (5. kép) A Varietében este fél 10-től a varieté művészet akkori csillagai

UJVÁRI-SZINKÖR
HERMINA-UT 61 (ANGOL PARK)

Megnyitó Díszelőadás
SZOMBATON 1911 április 29-én, d. u. 4 órakor SZOMBATON

AZ ALVÁJÁRÓ
Operett 1 tév. Német ered. után azab. ford. Parkos Pál, zenéje Hajós Károlytól

A NADRÁGGOMB ÉS FERDE HELYZET
Eredeti francia vígjáték, magyar szöveg alkalmattal Parkos Pál

TYPERAT JÁRÓK
Operett 1 felvonásban, B. Pacson Antalóttól

Külföldi attrakciók
Vendégfellépések

HELYÁRAK: Emelet páholytárs 1 kor. Földszint páholy 50 és 60 fill. Felső páholytárs 80 fill. Erőszék 40 fill. Alulhely 30 fill.

Este 9¹/₂ órakor **PARK-VARIETÉ** **Este 9¹/₂ órakor**
(ANGOL PARK)

OPERETT @ VIGJÁTÉK
ATTRAKCIÓK

HELYÁRAK: 3 korona, 2 korona, 1 korona, 60 fillér és 30 fillér.

UJVÁRI-SZINKÖR
(Angol Park @ Hermina-ut 61)

Családi szórakozóhely! Naponta délután 4 órától este fél 8 óráig operett, vígjáték, magán- és párjelenetek, valamint attrakciók bemutatása **Családi szórakozóhely!**

Este 9¹/₂ órától 12 óráig **PARK-VARIETÉ** **Operett @ Vígjáték** **Attrakciók**

léptek fel, a legnagyobb látványosságokkal, éjfél után különféle, szebbnél-szebb táncmutatványok kerültek műsorra.¹³ Hiába tartott a tűzoltóság alapos vizsgálatot, az Angol Parkot rövid idővel a nyitás után máris szerencsétlenség érte: 1911. május végén leégett a Varieté. A színház teljesen elpusztult, szerencsére a többi épületet a tűzoltóság sikeresen megmentette. Lakossági híresztelések szerint a tüzet gyújtogatás okozta, de a rendőrség tanúkihallgatásai után úgy tűnik, inkább rövidzárlat lehetett a lángok okozója.¹⁴ A tragédia következtében nemcsak az épület, hanem a fellépő artisták jelmezei is kellei is a lángok martalékává váltak, ezért a következő szombaton az Artista Egyesület a póru jár artisták megsegítésére jótékonyági ünnepélyt szervezett.¹⁵ A sajnála-

6. Angol Park-néger falu-a kelet kapuja. BFL képeslap gyűjtemény

tos tüzeset után Meinhardt a leégett „nyári mulató újbóli felépítésére – mozgó fénykép előadásokkal –, egyúttal labda dobáló (le a cylinderrel) és karika dobáló fabódék” építésére kért engedélyt. (3. kép) Megtudva a mozgófényképek tartására vonatkozó kérelmet, azonnal panaszos levelet írt a Tanácshoz özv. Fényes Mártonné a szemközti Mutatványos-telep 24. parcellájának bérlője, aki maga is mozit üzemeltetett. Levelében tiltakozott a Meinhard által berendezett „fiók-vurstli” ellen, kapzsinak és pénzsóvárnak titulálta az Angol Park vezetését, és a Mutatványos-telep bérlőinek teljes tönkretételét vizionálta. A Tanács helyben hagyta Fényesné panaszait, és nem engedték meg a Varieté Színházban mozgófénykép előadások tartását, azonban Meinhardt nem nyugodott bele a döntésbe. Fellebbezéssel élt, amelyben előadta, hogy elődje (Friedmann) már 1910. április 7-én kinematográf építésére nyert engedélyt,¹⁶ azt felépítette és használta is. Indoklása így folytatódott: „az előadás az esti órákban varieté jellegű számokkal kezdődik és csak ezen előadás befejezte után, tehát 11 óra után kezdődnek a számok közé beékelte mozgófényképes előadások. Amíg ők (a mutatványosok) már üzleteiket be is zárják.” Az indoklásokat elfogadta a székesfővárosi Tanács, és azok figyelembevételével adták meg az építési engedélyt. A tűz miatt június végén vizsgálatot tartott a tűzrendészeti bizottság, akik jegyzőkönyvben írták le tapasztalataikat, a kért engedélyeket ezek figyelembe vételével adták meg a Park számára július 13-án ideiglenes jelleggel négy évre. Az engedélyben tűzvédelmi előírásokat kötöttek ki, vészkijáratokat, tűzcsapokat, füstelvezetők beépítését követelték meg a vállalkozótól.¹⁷

Beindult az üzlet, és ha egy üzlet elindul, folyamatosan fejleszteni kell. Jó vállalkozóként így tettek a tulajdonos testvérek is, újabb és újabb építkezésekre, játékokra kértek és kaptak engedélyeket. Az első nyáron és ősszel épült a táncterem,¹⁸ egy újabb

mulató,¹⁹ átalakították az igazgatósági épületet,²⁰ de egy fodrázműhelyt is nyitottak.²¹ Fejlesztették a vendéglőjüket, a Tanács pedig segítette a vállalkozást azzal, hogy engedélyezte a vendéglő utcai frontra kinyitását.²² A nyitás utáni második évben már egész oldalas reklám hirdette az új fővárosi szórakoztató parkot: „Bizonyos, hogy a Park egyik legnagyobb vonzóereje: az Amerikai magasvasút továbbra is élvezetet fog szerezni, a csodakeréknél továbbra is kacagni fog kicsi és nagy, az elvarázsolts kastélyban nagyszerűen mulatnak, a barlang vasút miniatűr kocsiparkjával a tréfás utazás kitűnő alkalmatossága. Kedves új sportnemet honosított meg továbbá az Angol Park a görkorcsolyának bevezetésével a skating ring nagy csarnokában. És itt van a legkedélyesebb mulatóhely: az Alpesi Falu, ahol pompás bajor sört mérnek és tiroli zenekar, tánc és ének mellett lehet szórakozni. Külön fejezetet érdemelne a japán Kert, amely a maga exotikus bizarságával a Kelet hangulatába varázsolja az embert. Az apró szórakozásoknak egész serege várja ott kedvderítően a látogatót. A parknak ugyancsak elsőrangú erőssége a Varieté színpad, amely úgy építkezéseivel, mint művészi előadásainál fogva a legelső közé tartozik. A felsorolásból nem maradhat ki a Ródlipálya sem, valamint a szuelani Egyiptomi néger falu, ahol mulatni és tanulni lehet. A parkban mindennap a honvéd vagy bosnyák zenekar játszik Bachó, illetőleg Gedenk karmes-

7. Ujvári varieté a Terasse vendéglővel. BFL képeslap gyűjtemény

terek vezetésével.”²³ A reklámozott görkorcsolyázás (hiába oktatták angol tanítók és tanítónők²⁴), mégsem bizonyult olyan jó befektetésnek, mert a második szezon után „levették a műsorról”, a „skating ring”-nek otthont adó termet 1913-tól kabaréhelyiségé alakították át.²⁵ A vezetőség a kisgyermekes anyukákat is igyekezett megszólítani, a hirdetések szerint: „Mulatóhelyen szokatlan dolog lesz a csecsemőérlelő intézet

8. Amerikai magasvasút, előtérben a Le a cilinderral játék. BFL képeslap gyűjtemény

(Brutanstalt), amely koraszülött és gyenge csecsemők ápolását fogja végezni. Európa legnagyobb városaiban a legnagyobb elismeréssel találkozott ez az intézmény, amely szigorúan tudományos és önzetlen alapon humanitárius munkát és missziót teljesít.”²⁶ A második szezon sem telt el baleset nélkül, ezúttal a csodakerékből esett ki egy kamasz fiú, oly szerencsétlenül, hogy lábát törte.²⁷ Ezen a nyáron egy nagyszabású álarcosbált is szerveztek az Angol Park területén. A megjelenéskor „lehetőleg jelmezben” érkeztek a vendégek és társasjátékokkal, műkorcsolyázással, hangversennyel és hockey mérkőzéssel is szórakoztatták őket.²⁸ A multság olyan jól sikerült, hogy azt követően hetente négy alkalommal rendeztek táncmultságokat, a zenét pedig két katonazenekar szolgáltatta.²⁹ Az éjszakába nyúló esték indokoltá tették, hogy a szórakozó közönség hazajutásáról is gondoskodjon a park vezetősége. Éppen ezért éjszaka társaskocsi különjáratok álltak meg az Angol Park előtt.³⁰ Kívülről úgy látszott, hogy megy az üzlet, ennek ellenére 1912 nyarán a testvérek adósságba keveredtek. A Beketow-Cirkusz kávéházát üzemeltető Lauffer Vilmostól ingóságokat vettek meg, de nem tudták mindet kifizetni, és így adóssághátralékot halmoztak fel. Az összeg 34 570 korona volt, az adóssági nyilatkozat szerint 1913 augusztusáig kellett vissza fizetniük az összeget.³¹ A tartozásukat minden bizonnyal időben rendezték. Miután megszerezték a terület egy jelentős részét, az év végén a három testvér egymás között szerződést kötött. Kimondták, hogy a forgótökét a Budapest Lipótvárosi Takarékpénztár Rt-től vették fel, a vállalat összes berendezésén, felszerelésén, mind-mind 1/3 részben osztoznak, és a nyereség is ilyen arányban oszlik el.³² Az anyagi döccenő után a következő évben folytatódott a fejlődés, 1913-tól élvezhették a kisdetek a gyermekszínház előadásait,³³ az Elvárásolt Kastélyban kialakított torzító tükörterem és a tükör-útvesztő is az utolsó békeévtől

döbentette meg a látogatókat.³⁴ Szintén ennek a nyárnak voltak újdonságai a „halászó malom, forgó henger (lépcsőhordó), kigyóvasút (kisvasút), mozgólépcső”³⁵ játékok megnyitásával is. De a harmadik nyáron már a tolvajok is megismerték a helyszínt, és egyik éjjel feltörték a hopla-hop sátrat ahonnan elvittek többek között 29 nikkelt órát. Azonban nem lehettek szakmájuk kimagasló képviselői, hiszen a feljelentés után rövid idővel már a rendőrség vendégszeretét élvezték.³⁶

Amint az ideiglenes épületek működtetésére lejárt a Park engedélye, a székesfővárosi Tanács szigorú határozatot hozott. A fentebb felsorolt épületek illetve játékok tovább üzemelhettek, de a Szudán falu működését megszüntették, 1914. március 15-ig azt le kellett bontani. A többi épület/játék működési engedélyét meghosszabbították 1920, majd 1923. december 31-éig.³⁷ Ezt követően tíz év múlva kellett az épületek használhatási engedélyét meghosszabbítani, így volt ez 1934-ben, majd 1943 is.³⁸

Az első világháború kirobbanása (amelyet tűzijátékkal üdvözöltek) után két héttel az Angol Park a Nemzeti Park nevet vette fel. (9. kép) A Park kivette a részét a jótékonykodásból is, 1914. szeptember 1-jén a háború miatt állásukat elvesztett kereskedelmi alkalmazottak segítése céljából hatalmas ünnepséget szerveztek. A Liszt Ferenc térről indult a lampionos felvonulás a Nemzeti Parkba, ahol tartalmas műsorral szórakozhattott tovább a 40 koronás belépődíjat megváltó tömeg.³⁹ A sajtó szerint a Nemzeti Park területén „a német egészségügyi csapat egy 250–300 ágyas kórházat fog berendezni”⁴⁰ Folytatták a jótékonykodást, már az első háborús szezontól, 1915-től kezdve bevételeik egy részét az Országos Hadsegítő Hivatalnak ajánlották fel. A szórakozás mellett a hazafias hangulatot a honvédszenekarok játékaik biztosították.⁴¹ A háborús helyzethez idomult az új játékok felállítása is. Ilyen volt egy tengeralattjáró vízmedence építése⁴² 1916-ban, és a területen belül egy „meglévő favázas épületnek ideiglenes Görz diorama részére való átalakítását” és „egy ideiglenes hadiaréna részére építendő favázas tribün”⁴³ valamint az „autó a vízen című játék alépítményeinek”⁴⁴ építését kérvényezték, amelyre vonatkozó építési engedélyeket végül 1918. március 14-én kapták meg.⁴⁵ Az Angol Park történetében fontos mozzanatként kell kiemelnünk, hogy 1917-ben sikerült megvásárolni Hopp Ferentől a tőle bérelt két telket, 134 088 koronáért.⁴⁶ Ezeknek a háborús éveknek az egyik furcsasága volt az is, hogy a főváros utcáin sétáló reklámozó (mai kifejezéssel élve szendvics) embereket akkoriban orosz hadifoglyok

9. Budapesti Hírlap 1914 augusztus

testesítették meg.⁴⁷ A Hadiarénában 1918 augusztusában a cs. és kir. hadikutya csapat tartott bemutatót, míg a bevételt a Margitszigeti Hadikiállítás jótékony alapja javára fordították.⁴⁸

A Tanácsköztársaság nem kímélte a Nemzeti Parkot sem, ahogy a többi intézményt, úgy a Parkot is államosították (akkori kifejezéssel szocializálták). A kommün idején Cukkermandel Miksa üzembiztos és Gerlinger István üzemvezető felügyelete alatt működött a Park. Ebben a „dicsőséges 133 nap”-ban a vigalmi adó fizetését nem teljesítették a főváros felé és a bevételt a fővárosi népbiztosság központi pénztárába szállították. Egy jelentés szerint a tulajdonos Meinhardt 1919. augusztus 1-jén vette ismét saját kezelésbe az üzemet, ahol „a folyó évadban nem ugyanazon látványosságok és szórakozások voltak a közönség rendelkezésére állítva, mint a múltban, a díjak is magasabb összegben voltak megállapítva.”⁴⁹ 1920 tavaszán kértek és kaptak építési engedélyt egy körhinta, alatta egy barlangvasút és egy kerti kávéház létesítésére.⁵⁰ Az Angol Park a jótékony célú eseményeknek továbbra is otthont adott. Ezek egyike volt a Magyarország 1914-től című nagyszabású, 600 szereplőt felvonultató színjáték, amelynek bevételeit az árvák és menekültek számára ajánlották fel.⁵¹ (10. kép) Az előadás iránt kiemelkedően nagy volt az érdeklődés, a kormány tagjai, Budapest előkelőségei és a Nemzeti Hadserég helyőrségeinek parancsnokai is megjelentek a bemutatón. A sikeres bemutatót minden este megismételték egy hónapon át.⁵² Szintén a jótékony rendezvények sorába tartozott a József Ferenc Főherceg Szeretet Otthona Egyesület által 1920. szeptember 7-én rendezett ünnepség. Az ünnepély védnökségét maga a miniszterelnök gróf Teleky Pál vállalta, a bevételt pedig az „ellenforradalom vértanúinak hátramaradtjai és az Egyesület javára”⁵³ fordították. Látva a tömegrendezvények sikerét, a szervezőség új ötlettel állt elő: ez volt a színészek és újságírók napja! És, hogy valóban sokan látogassanak el a nevezetes napon, a reklámozásra komoly összegeket fordítottak. Már hetekkel a rendezvény előtt beharangozták a mozit, de plakátok, újság hirdetések is tudósítottak a közelgő nagyszabású eseményről. Az ünnepet felvonulás nyitotta meg, minden játék előtt színészek és újságírók voltak a kikiáltók, és a közönség élvezhetett hangverseny és balett előadást is.⁵⁴ Ez az év egyfajta fordulópontot jelent az Angol Park történetében, ekkor ugyanis a vállalat átalakult részvénytársasággá! Az alakuló közgyűlést szeptember 27-én tartották,⁵⁵ megválasztották a felügyelőbizottságot, kinevezték az elnökségi tagokat, ismertették az alapszabály pontjait, célkitűzésükként a fejlődést és a térnyerést határozták meg: „a cég mint olyan, valamint az ezen cég alatt üzött vendéglői, valamint szállodai ipar gyakorlása és rokonszakmába vágó vállalatok megszerzése illetve ilyenek életbeléptetése útján való kibővítése.”⁵⁶ Az alaptőke 4 millió koronát tett ki, amely 10 000 darab egyenként 400 koronáról szóló részvényre oszlott. A részvénytársaságot a cégjegyzékbe 1920. november 20-án jegyezték be. A Nemzeti Park nevet még 1920-ban is használták, 1921-ben vették vissza a korábbi Angol Park elnevezést. Nem fogytak ki az újabb nagyszerű ötletekből a következő nyáron sem a programok kitalálói: Kék Est néven „másfél száz elmés mókát” felvonultató estet rendeztek, míg a bevételt diákjóléti célokra szánták. Az este során sporteseményekre is sor került, és külön szenzációként először lépett fel a légi zenekar. Nem tudni, mi is volt ez a légi zenekar, de, hogy nagy sikerre számítottak az feltételezhető, ezért aznap az ide vezető villamos közlekedést egészen éjjel két óráig lehetett igénybe venni.⁵⁷

Az Rt. alakítása után minden év elején összeült a közgyűlés, az 1922-es évi jegyzőkönyv a társaság alapításának okát is megmagyarázza: „a proletárdiktatúra alatt okozott pusztításoknak helyreigazítására megkívánt jelentékeny hitelösszegek megszerzése tette szükségessé.”⁵⁸ Az 1922-es szezont is újfajta látványosságokkal igyekeztek feldobni az Angol Park rendezvényeinek összeállítói. Szabadtéri cirkuszi mutatványokat, trapéz- és drótkötél-bemutatókat terveztek, azonban a hírt megtudva a vurstliban található két cirkusz közül a Könyöt testvérek által bérelt Fővárosi Cirkusz azonnal tiltakozó levelet írt. A beadvány célt ért, a főváros vezetősége megtiltotta a Parknak cirkuszi játékok rendezését területén.⁵⁹

Ez az év igazán jelentős az Angol Park életében, mivel ekkor épült a ma is üzemelő Hullámvasút. Terveinek elkészítését az Rt. Dragon Ervin műépítészre bízta 1922 januárjában. Megbízása „egy favázszerkezetű mutatványos hullámvasút építésére, külső burkolata pedig a pályatest kivételével sziklahegyet utánzó rabitz szerkezet.”⁶⁰ (12. kép) A hullámvasutat a műszaki véleményeztetés után valószínűleg valamikor 1922 nyarán építették fel. Miután átadták az új játékot óriási forgalmat bonyolított le, egy ismeretlen újságíró így dicsőítette az újdonságot: „népszerűségét mi sem jellemzi jobban, mint az, hogy már az első napokban is a várakozók hosszú sora húzódik a pénztárak előtt.”⁶¹ E nyárnak szezonzáró mulatsága volt az Angol Parkban ismét megrendezett Újságírónap, amelyet a lapok már három héttel korábban reklámoztak. Beharangozó cikkeikben újabb és újabb különleges programokat árultak el a közelgő újságíró-nap eseményeiből.

Nézzük most részletesebben, hogyan zajlott akkoriban egy nagyszabású mulatság,

10. Magyarország 1914-től színelőadás plakátja 1920-ból. BFL IV. 1407.b III. 655/1910

Minden este 1/2 órákor
 vasár- és ünnepnap du. 1/2 és 1/8 órákor a
M. Kir. Posta árvái és menekülteji javára
 AZ ANGOL PARK NEMZETI SPORT STADIONJÁBAN
Magyarország
 a Nemzeti Színház tagjainak vendégfelléptével
1914-TŐL...
 Nagy látványos ünnepség 3 részben, 16 képpel.
 Tervezte: Sántó Miklós. — Szövegét írta: Géczy István. — Rendezte: Bakó László. — A díszleteket tervezte: Róby Zoltán és Gonda István. — Zenéjét összeállította: Kóla József.

I-6-6 rész: 1. Kép. A hadizenet 2. „Fel, fel viládek... 3. Magyar nő a hátkor alatt 4. „Az első győzelem 5. „A forradalom méltója 6. „A vörös rém	II-16 rész: 7. Kép: Nem, nem, soha! 8. „Meggébeli pártusok kávézóban megvitatják 9. „Ili éltél s haland kell 10. „A kálvária szőlőjére (Itt a szőlőfűző meggy gyümölcsök) 11. „Kálvária szőlőjére (Itt a szőlőfűző meggy gyümölcsök) 12. Kép. Aki dolgozik, az segít a hazán 13. „Az aratók 14. „A szőlő 15. „A koronázás szimbóluma 16. „A Nyugatospothoszi
---	--

FŐSZEREPLŐK: S. Fáy Szeréna, Pakóné Lenz Hedvig, Bakó László, Gyenes László, Szőke Sándor, Garamszeghy Sándor, Szatmári Lajos, Bónis Lajos, Ráday Dénes, Oláh Zoltán a Nemzeti Színház tagjai, Lakatos Sándor az Operaház tagja, Szatmári Lajosné, Szabó Ferencné, Mihályi Lici, Síveges Ella, Colophon Gitta, Sitkey Irén, Szentiványi Kálmán, Lubinsky Ödön, Szabó Ferenc, Zsabka Kálmán, Németh János.

600 SZEREPLŐ!
 az I. rész 2. képpén előforduló menetszázadot a Székesszékházi gyalogezred adja. — A zenét a Győri gyalogezred zenekara szolgáltatja, COST EMIL karnagy vezetésével. — A jelmezeket a Magyar Királyi Operaház és a Nemzeti Színház ruhafőnökai valók.
JEGYEK: Páholy (4 személyes) kor. 120.—, Korzó-létsz. 30.—, Páholy-létsz. 30.—, Tróbita-létsz. 25.—, 20.—, 15.—, 10.— és 5.— kor-ért.
 VÁLTHATÓK: Színház és Dívatnál (Károly-körut 3.), Bárdnál (Kossuth Lajos-utca és Andrássy-ut), Színház Élet-nél (Erzsébet-körut 29), a Nap-nál (Teréz-körut 5), a helyszínen, valamint a levélhordóknál.
 A levélhordóknál és városi jegyirodáknál váltott jegyek érvényesek az Angol Park területére is. — Közlekedésről minden irányban gondoskodva van.

Jókai-, és Lófalvi Mór egy. nyomda r.-t. Budapest, Király-utca 27.

11. Hullámvasút. A fotó Szántó András tulajdona.

Szántó Andrásnak ezúton is köszönöm a szívességét, hogy rendelkezésemre bocsátotta hatalmas gyűjteményét!

12. Barlang csónakázás. Szántó András tulajdona

amelyből oly sokat rendeztek a Park területén. A várva várt nap délutánján repülők szórólappal árasztották el a főváros utcáit ezzel a szöveggel: „*Ma egész Budapest az Angol Parkban lesz!*”⁶² A mulattság délután háromkor kezdődött, négy órára már benépesült a terület, ahol 14 cigányzenekar (!) húzta a nótákat. Ezután felharsant a kikiáltók hangja, minden játék előtt a korszak egy ismert és neves színésze/írója invitálta be a közönséget. „*Az elvarázsolt kastély előtt Somogyi Nusi és Dénes Oszkár, a csodakeréknél Tamás Benő, a Hullámvasútnál Tarnay Frigyes és Ferenczy Károly az „ahogy mi kinézünk” ikermaszkjában, a kisvasútnál Sziklai Jenő, az alpesi falunál Ráció Sándor, a parkvarieténél Halmay Tibor és az autóutazásnál Vigh Miklós. Vály Gerő lóháton járja be a parkot és tart előadást.*”⁶³ Megállás nélkül szólt a zene, bohócok mókáztak, és a sportesemények is helyet kaptak. A táncpalotában délután birkózó versenyeket rendeztek a legkiválóbb bajnokokkal, később boksz-meccseket is láthatott a közönség, az Alpesi Falu színpadán műkedvelő versenyt rendeztek, amelyre bárki nevezhetett. Éjjel tizenegy órakor pompás tűzijáték színesítette a csillagos eget, pontban éjfélkor pedig álarcosbál vette kezdetét. A tánc hajnalig tartott, a telt házas, húszezer látogató rendezvény jókora bevételét az újságírók Rákosi Jenő szanatóriumának ajánlották fel.⁶⁴

A Hullámvasút mellett levő későbbi mesecsónak játékot a következő évben, 1923-ban építették. A kérelem „*Barlang csónakázás szórakoztatóra*”⁶⁵ vonatkozott. (12. kép) A csónakázás mellett az év slágere a Varietében bemutatott Kék Kabaré című előadás volt. A kabaré tizenegy képből állt, a fergeteges sikert az is jelzi, hogy hétköznap há-

rom, vasárnap négy előadásra lehetett a mozikénál is olcsóbb jegyeket megváltani.⁶⁶ A mulatónegyed területén található Táncpalotában minden szerdán telt házas táncversenyeket rendeztek, amelyek a tudósító szerint „*élvezetesebbek, mint akármelyik bál. Párisban van csak párja ennek a hangulatos intim szórakozásnak.*”⁶⁷ Az Angol Park Rt. alapszabályát 1924-ben módosították, amiből kiderül, hogy ekkor az alaptőke 50 millió koronából állt, vagyis az alapítástól számított négy év alatt az alaptőke 12 és félszeresére nőtt! A *Színházi Élet* zsnalisztája szerint is ebben az évben a Park csúcsra ért. Ekkorra már alig van ember a fővárosban, de az országban is, aki ne ismerné, és nyaranta néhányszor ne fordulna meg itt. Az 1924-es szezonban is különlegességgel szolgáltak a közönségnek a szervezők. Ezúttal is a Táncpalota adott otthont a szenzációnak, „*a Destinoi elektrotonus mutatványoknak. Ezek a legelsőrendű artisták elektrotechnikai kísérleteket mutatnak be. A néző valósággal elkáprázik e rejtélyes produkciók láttára: amilyenek az elektromos gömb, amely érintés nélkül száll fel és le, a folyton hajladozó bambusz nád tetején tótágast álló artista, a vezető nélkül magas akadályokat átugró autó.*”⁶⁸ Még a 25-ös évad kezdete előtt ismét tűz ütött ki a területen, ezúttal az igazgatósági épület padlásán kapott valami lángra. A tűz gyorsan terjedt, a vezetőség szerencséjére a tűzoltók gyorsan eloltották a lángokat és megakadályozták, hogy továbbterjedjen a tűz, ami így „csak” az épület tetőzetét emésztette el.⁶⁹

Az újságírónap 1922-es zajos sikerével a Park hagyományt teremtett. A következő években minden nyáron az egyik szenzációnak ez, a korszak sztárjaival közvetlen

13. Főbejárat. BFL képeslap gyűjtemény

találkozási lehetőséget biztosító rendezvény számított. Így történt ez 1925 nyarán is, amikor a Hadimúzeum szervezte az eseményt. Újdonságok gyanánt az egész Parkot feldíszítették, virágkorzót is kialakítottak. Délután a gyermekeké volt a park, bábszínház, paprikajancsik, meseelőadások, artisták, bohócok szórakoztatták a legkisebbeket. Majd a sport következett, ezúttal férfi és női vívóversenyt láthatott a közönség, az akkori olimpiai hatodik helyezett vívónő Tary Gizella⁷⁰ részvételével.⁷¹ De a gyermek és női szépségverseny mellett autogram-sátor, karikatúra-verseny, tombolahúzás értékes nyereményekkel, a színészek és az artisták pedig három új színpadon mutatták be produkciójukat. És ez még nem minden, ekkor először a magyar filmhíradó stábjja filmfelvételeket készített a hullámzó tömegről, amelyet később a moziban levetítettek. Természetesen az este a táncversenyt és a kötelező tűzijátékot is tartalmazta, és a mulatság reggel ötig tartott.⁷² De hiába a nagy rendezvény sikere, ez az év a Park életében nem volt nyereséges, mivel ezen a nyáron a sok esőzés miatt kevesebb volt a látogató, mint korábban.

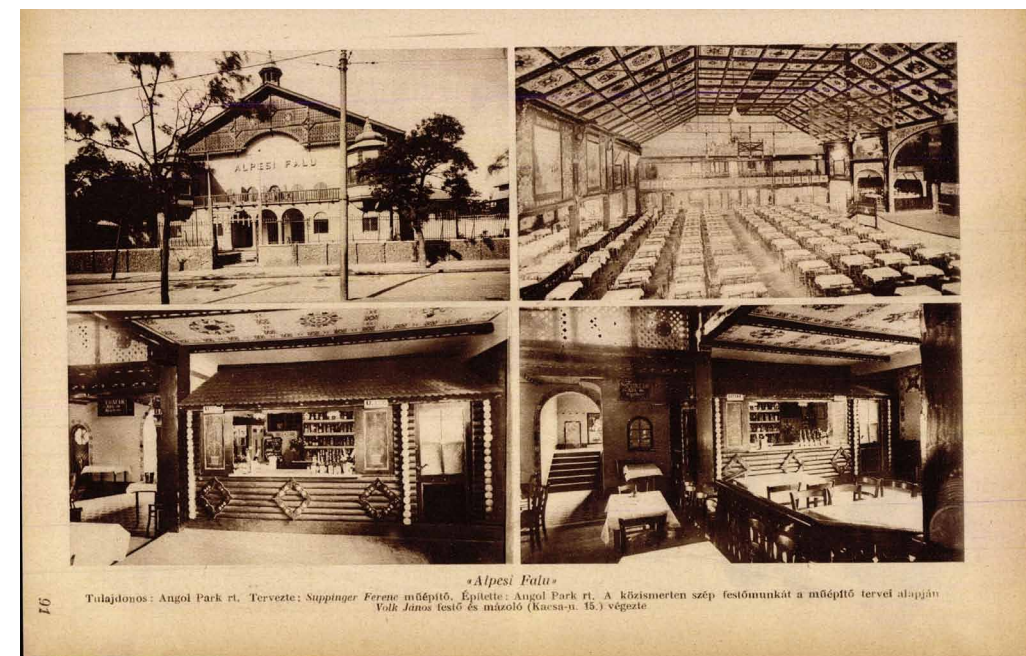
1926-ban eljött az új főbejárat építésének az ideje! A fennálló kapu lebontása után egy új főbejáratot építésére kértek engedélyt tavasszal. A terveket Jakab Dezső és Sós Aladár építészek készítették, a kivitelezésért Szabó József felelt.⁷³ (13. kép) 1926 nyarának újítása volt az „elit estek” amelyeket hetente egyszer tartottak és a kényesebb ízlésű látogatókat, (elsősorban a hölgyeket különféle bemutatókkal) igyekeztek megszólítani.⁷⁴ További újdonságként kell említenünk az Apponyi Poliklinika napot, szintén ezernyi addig soha nem látott újítással. Mint az azt megelőző években, akkor is a délutánt a gyermekprogramok töltötték ki, mesedélután, színelőadások, gyermekszépségverseny, bohócok szórakoztatták a legkisebbeket. Este kabarén, moziban, lábikraversenyen, divatrevün, kövérek versenyén tapsolhatott a nagyrédmű. A sportprog-

ramot a football jelentette, a szervezőknek sikerült az akkori nagy sztárt Orth Gyurit⁷⁵ megnyerni, aki sérüléséből felépülve itt rúgta első gólját.⁷⁶

Az 1926-os évtől a Park vezetősége minden évben engedélyt kért a Székesfővárosi Tanácstól a vigalmi adó egy összegben, átalányban való befizetését illetően. A vigalmi adót a Tanács a belépőjegyek 4%-ában határozta meg. Innen tudhatjuk azt is, hogy már 1925-től megkapták ezt a könnyebbséget, mégpedig azért, mert a Tanács elfogadta azt az indoklásukat, miszerint a Park területén lévő játékaik hasonlóak, mint a szomszédos Mutatványos-telep bérlőié, ezért, mint azok a bérlők, úgy ők, Meinhardték is kapják meg ezt a kedvezményt. Az ésszerű indoklás mellett a rossz gazdasági helyzetre is rámutattak és a Tanács szolidáris érzékenységére is apelláltak, amikor így fogalmaztak: „vállalatunk 400 egyénnek nyújt munkaalkalmat, akik különben munka nélkül maradnának. Forgalmi, fényüzési és kereseti adók alakjában óriási összegeket szolgáltatunk be. Villanyfogyasztásunkkal nyári hónapokban a székesfővárosi Villamosművek legnagyobb fogyasztói vagyunk.”⁷⁷ Ezért a város vezetősége minden alkalommal engedélyezte is számukra, kikötve, hogy a fizetést havonta kellett teljesíteniük.

Sajnos egy szomorú kimenetelű balesetre is sor került 1927 nyarán. A Winchester céllövöldében három fiatal pincér próbálta a nyereményeket eltalálni, amikor az egyikük hátrafordulás közben véletlenül arcon lőtte az egyik társát. A sebesülés „behatolási kapu a jobb halántékon, tojásnyi vérömleny”⁷⁸ diagnosztizálása után a sérültet a Rókus kórházba szállították, ám a szerencsétlen fiatalember másnap belehalt a sérülésébe. A céllövöldét ezután bezárták, a fegyvert lefoglalták és megindították a vizsgálatot. A tragédia okozója eltűnt, elmenekült a felelősségre vonás elől.⁷⁹

Az új Alpési Falu vendéglő építésére 1927. október 21-én írták a kérvényt.⁸⁰ A ter-

14. Alpési Falu. Színházi Élet 1929/46. sz. 91

15. Vizi sikló. Szántó András tulajdona

veket Suppinger Ferenc készítette és 1928 tavaszán készült el az épület. (14. kép) Ez az új mulató lett a fővárosi éjszakai élet egyik leglátogatottabb helyszíne. Az impozáns, bajoros berendezés nagyon tetszetős volt, a jókedvet pedig minden este élő műsor garantálta. Később (1937-től biztosan) saját műsorfüzetet adtak ki, amelyben olvasható a fellépők neve és számai. Egy este során 14–15 produkciót is látni lehetett, akik táncosok, humoristák, akrobaták, állatszámok, zenekarok, zeneszólísták, légtornászok. stb. voltak.⁸¹

Tavasszal átalakították a nagyvendéglő teraszát és a Vadszamár átalakítására is megkérték az engedélyeket.⁸² Ugyanennek az évnek a tavaszán, kértek engedélyt egy „csónakfelvonó és ferde csúszda és őrszoba építésére”, amely később a vízi csúszda nevet kapta. A tanács a műszaki véleményt a szomszédos rendőrség beleegyezése után, 1928. szeptember 1-jén adta meg. Az építményt Laufer József tervezte, a műszaki leírás szerint „a ferde rámpa 55 m vízszintes hosszúság mellett 15 m magassággal készül. Ez teljes egészében vasszerkezetből állítatik elő. A közlekedésre szolgáló csónakok fából készülnek, és 8–8 ülőhellyel láttatnak el.”⁸³ (15. kép) Az Állatkert és a mutatványosok fülébe jutott az a hír, miszerint az Angol Park előtt várócsarnok is készül, ahol üzlethelyiségek, cukrászda, fényképező műterem, hentesüzlet nyílik. És ez nem minden, az új, a mutatványosok érdekeit alapjaiban sértő üzletsoron kívül néprajzi bemutató is érkezik erre az időnyre. Ez már sok volt, a Mutatványosok Egyesülete és az Állatkert

is tiltakozó levelet küldött a Tanácsnak. Panaszukban hosszasan sorolták sérelmeiket hivatkoztak az Angol Parkkal kötött fővárosi szerződésre és kérték a város vezetőségét, hogy tagadja meg a létüket veszélyeztető újdonságokat. A panaszoknak volt igazság-alapjuk. 1928 tavaszán egy „Abessziniai Falu” érkezett az Angol Park területére, akik felvonulásokat tartottak a park területén kívül is a Városligetben. A néprajzi csoport bemutatójával együtt ugyanakkor a Hagenbeck-féle állatbemutató is érkezett, és ezek valóban súlyos szerződészegésnek minősültek. A Tanács nyomására az állatszámokat azonnal beszüntették, majd a szakértői vélemények kikérése, némi jogi huzavona után az utcára néző üzleteket is bezáratták.⁸⁴

A Parkot működtetni kellett, minden évben szükségszerű volt új szenzációval előrukkolni. Az 1929-es szezon különlegessége lett a Nyári Operett Színház félig nyitott színháza, ahol 1346 ülőhely volt. A megnyitás előtt azonban egy kis probléma adódott, kiderült, hogy építési engedély nélkül ácsolták össze a fából készülő félkör alakú építményt. A magánépítési bizottság olyannyira tűzveszélyesnek ítélte az épületet, hogy tűzvédelmi garanciákat kért az engedély kiadása előtt.⁸⁵ A premierre csak az átépítés után kerülhetett sor. A következő szezon kezdete előtt az igazgató Szabolcs Ernő tűzrendészeti vizsgálatot kért a VI. kerületi Előljárárságtól. Miután mindent rendben találtak, az 1930-as évadban május 15–szeptember 30. között kapta meg az engedélyt. Kötelese volt állandó magyar társulatot szerződtetni és csakis magyar nyelvű előadás-

16. Hydrodrom. Szántó András tulajdona

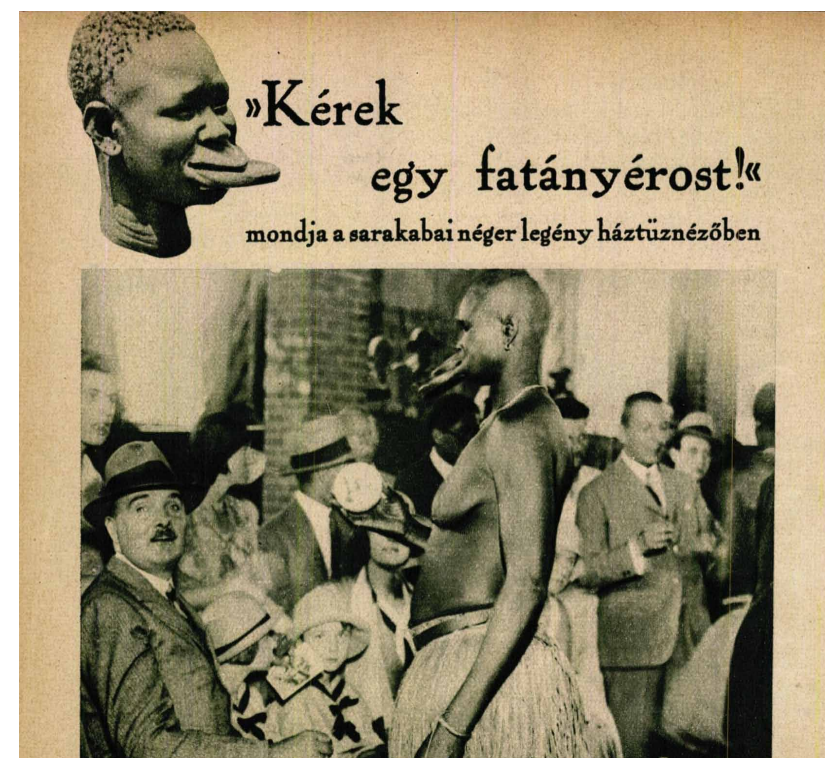

17. Foto-lövölde. BFL képeslap gyűjtemény

kat tartani, ahol is a játszott darabok a „nemzeti és vallásos érzést, a jóízlést és erkölcsöt ne sértsék. A darabok megválasztásánál a magyar írók és zeneszerzők művei előnyben részesítendőek.”⁸⁶

Az egyszerű látogató számára az Angol Park virágzó üzletnek tűnt, a színpalak mögött azonban megváltozott a helyzet, 1929-re az Angol Parkot is elérte a gazdasági válság. Olyannyira, hogy kérvényezték a vigalmi adó összegének 20 000 pengőben való meghatározását. Levelükben előadták, hogy a vállalat veszteséges, mivel egyre kevesebb „a vállalatunkat látogató munkás és kispolgári közönség a közismert munkanélküliség és a kereseti alkalmak hiánya miatt még a legolcsóbb élvezetek és szórakozások kielégítésére sem képes.”⁸⁷ Mint írják, új mutatványokat sem tudnak most üzembe helyezni, a személyzetet is csökkenteni kellett. A Tanács kis módosítással, de megértőnek bizonyult, megengedték, hogy a vigalmi adó ezúttal 21 000 pengő legyen, amelyet három részben kellett befizetni a városi pénztárba. Talán ennek a döntésnek köszönhetően is, sikerült elkerülniük, hogy az évet veszteséggel zárják. A következő évben ezt az összeget is leszállították 18 000 pengőre, azután 1931-ben is tovább csökkentették, akkor 12 000 pengőre. Az 1931-es kérvényükben a Park vezetői elárulták, hogy 1929-ben egy nagyobb összegű kölcsönt vettek fel, csak így tudtak talpon maradni. És a válság miatt a játékok egy része nem vált be, néhányat le kellett selejtezni, ezek voltak a: Krinolin, bolygóvasút, vadszamar és a hernyó. A válság miatt, 1930-tól üzleti szempontból elkezdődött a Park mélyrepülése, egyre nagyobb és nagyobb veszteségeket kellett elkönyvelniük.⁸⁸ Azért ezekben a válsággal sújtott években is történtek változások a szórakoztató vállalkozás hátatáján. 1929 tavaszán átalakították a Scala

18. Kérek egy fatányérost. Színházi Élet 1931/25. sz. 38

színház épületét, mégpedig a következő módon: „az Angol Park felőli bejárat dekoratív kiképzést nyer. Az épület belsejében egy 1.30 m. mélységű vasbeton medence létesül, mely 0.80 m. magasságig vízzel lesz megtöltve. Ezen medence villamos hajtású csónakok közlekedésére fog szolgálni és Hydrodrom elnevezést nyer.”⁸⁹ (16. kép) Rögtön a főbejáratl szemben, a terasz vendéglő melletti zenepavilonban is fejlesztést hajtottak végre az 1930-as szezon nyitására. Mégpedig egy „víznyomással fölemelhető pódiumot” amely „arra szolgál, hogy az előadóművészek (énekesek vagy zeneszólítók) a zenekar szintjénél magasabb emelvényről, vagyis a közönség által jobban láthatóan szerepelhessenek”⁹⁰ Ugyanekkor a Vadásztöltény-Gyutacs-és Fémárugyár Rt. az Angol Park területén egy mozi lövöldét (vagyis a vetített mozgófilmre lehetett löni) nyitott. A Tanács az engedélyt csak azzal a kikötéssel adta meg, hogy az Angol Parkban már 1912 óta működő Löwy-féle lövöldét meg kellett szüntetni. Löwy ezután egy „nyíl és ágyu céllövölde” felállítására kapott engedélyt.⁹¹ A 20-as, 30-as években már egyre több autó robotgott az utakon, és az Angol Park vezetése a megnövekedett autósok igényeit is igyekezett kielégíteni, ezért egy 5000 liter ürtartalmú „benzintároló és adagoló berendezés létesítésére”⁹² kértek engedélyt még 1929 nyarán. Az ügy a különféle vizsgálatok, fellebbezések miatt elhúzódott, végül a tanács engedélye után 1931 nyarán készült el az Angol Park előtti benzinkút. Ezzel a beruházással a társadalom közép, illetve inkább a felső osztálya felé nyitottak. A gépjármű akkoriban az úri osztály sajátja volt, a benzinkút az ő kényelmüket szolgálta, és, ha már megálltak a Park előtt, hátha szórakoznak kicsit – gondolta a Park vezetősége. A felsőbb rétegek megszólítása maradt egyedüli lehetőség a csőd előli menekülésre. Próbálkozni kellett, mivel a munkások és a

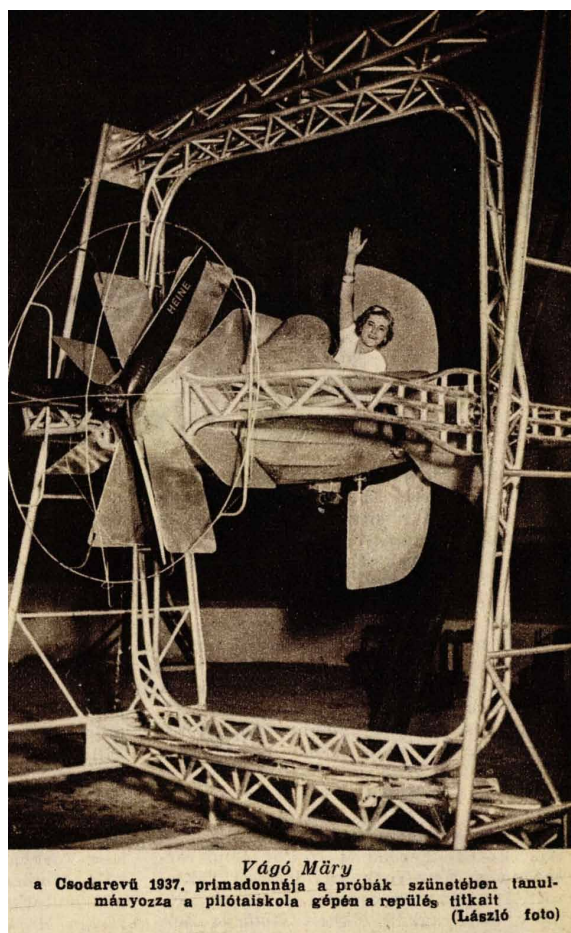
kisebb keresetű hivatalnokok egyre kevesebben érkeztek az amúgy is szezonális intézménybe. 1931 pünkösdjére meglepetéssel készültek a rendezők, az érdeklődő közönség az „5 ringens hajmeresztő műugrása 36 méter magasságból”⁹³ című produkciót izgulhatta végig. E nyáron is megrendezték az újságírók és színészek éjszakáját, de a nézőket inkább a cirkuszi akrobatikus számokkal és a sportrendezvényekkel próbálták megszólítani. Bemutatót tartott a Cliff Curan légtornász 30 méter magasságban, Anita Kittner tűz és műugró, de női bokszt mérkőzéseken is lehetett szurkolni a „gyengébb” nem képviselőinek.⁹⁴ Ez a nyár izzasztó kánikulát hozott, amely az itt vendégszereplő afrikai sarabakai törzsnek kedvezett leginkább. Az Európában egyedülálló látványosságként fellépő néprajzi bemutató műsorában maguk a törzs tagjai voltak a látnivalók, akik „tányérajkaikról” voltak nevezetesek. Hatalmasra duzzadt (és őszinte csodálkozást kiváltó) szájuk elváltozását gyermekkoruk óta az alsó ajkukban tartott fatányérokra köszönhették.⁹⁵ (18. kép) A válság ellenére, vagy éppen a feszültségek oldására az 1931-es évi „Békebeli Boldog Nap”-nak keresztelt újságírónap hatalmas sikernek bizonyult. A *Színházi Élet* ötoldalas cikkben tudósított a különféle mutatványokról, amelyeket mindmind telt házas közönség előtt mutattak be. Az este során női fürdőruha bemutatót, az Alpesi Faluban artistamutatványokat, bicikliző kismajmokat is láthattak, a reggelig tartó bál táncversenyét pedig művészek zsűrizték.⁹⁶ (19. kép) A kormányzat július 14-től három hónapos bankzárlatot vezetett be, emiatt a vállalat több külföldi új attrakciót már nem tudott behozni, a meglévők pedig lassan unalmassá váltak. Egy nyári estén botrányos eseményre is sor került egy bódé előtt. Egy civil ruhás rendőr a „Ki az ágyból” nevezetű játék használata után a visszajáró kapcsán összeszólalkozott a mutatványos vállalkozóval. A szóváltást verekedés követte, mire a bódést összekötözve és ütlegelve a Park rendőrszobájába vitték. A felingerelt tömeget végül a rendőrök kardlapozással kergették szét.⁹⁷ A rendőrt az eset után felfüggesztették állásából, a mutatványost pedig, amikor újra dolgozni kezdett, hősnek tüntette fel a sajtó.⁹⁸ Az ügyet végül a törvényszék zárta le fél évvel később, a vádakát ejtették, mivel a sértett (és megvert) vállalkozó nem kívánta a rendőr megbüntetését.⁹⁹

1932-ben is le kellett selejtezni két játékot, ezek addigra divatjukat veszítették, már alig használták őket. Így járt a szánkópálya és a kezdeti nagy sláger, a mindenkit kipörgető, hátáról ledobó csodakerék is. Azért voltak további próbálkozások, a Park színházában nem csak színdarabokat játszottak, 1932. október 8-án a Budapesti Vasutas Sportklub rendezésében amatőr ökölvívó mérkőzést tartottak. A következő 1933-as évadban pedig a gyermekek felé nyitott az Angol Park vezetősége. A színpad függönye előtti részen „Lakner bácsi és inasa által rendezett” gyermekversenyeket, tornát, szavalatokat, szórakoztató programokat rendeztek, kedden, csütörtökön és szombaton délután.¹⁰⁰ A válság mellett az időjárási körülmények is nehezítették a Park helyzetét ezekben a vészterhes esztendőkből. Meinhardték számára a májusi eső nem aranyat ért, ellenkezőleg, a bevételek 60 %-át elmosta a sorozatos esőzés 1933-ban. Ennek hatására már az átmeneti bezárást is fontolóra vették, de a miniszterelnök felhívására (miszerint a vállalkozók ne bocsássanak el, sőt ha tehetik, vegyenek fel minél több alkalmazottat) elálltak a lehetőségtől. Nem sikerült a Nemzetközi Vásár közönségét sem ácsábítani, az időjárás továbbra sem kedvezett: az eső utáni kánikula inkább a strandra csábította a lakosságot.

A 4. cserkész világtalálkozót Gödöllőn rendezték meg 1933. augusztus 2–20. között. A dzsembori rendezősége igyekezett gondoskodni jókedvükről, ezért 500 angol diákot vendégül láttak az Angol Parkban.¹⁰¹ A cserkészek érkezése mellett a szezon különlegessége a budapesti honvédek és népfelkelők ünnepe volt. Ezen a rendezvényen a már jól ismert gyermekműsorok, hangversenyek, új színpadi és komikus művek bemutatása mellett a honvédség fejlődését korhű jelmezben mutatták be. A sportot ezúttal az olimpiai tornászcsapat bemutatója, és a válogatott ökölvívók jelentették.¹⁰² A játékokat egyre kevesebben használták, a válság éveiben csak a tömeg vagy a sporteseményekben lehetett bízni, azok még népszerűek voltak. Ennek szellemében a Magyar Birkózó Szövetség itt rendezte meg az amatőr birkózó bajnokságot 1933-ban és 1934-ben is. A hatóság segített a bajba jutott vállalatban, a sorozatos esedklő levelek hatására 1934-ben 6000 pengőben állapította meg a vigalmi adó összegét. Ekkor műjégpályát építettek, hátha sikerül a közönséget becsábítani, de az akkor népszerű új hóbort, a weekend-láz a szabadba vonzotta a fiatalságot, nem az Angol Parkba. A bevételek hiánya teljesen felemésztette a társaság erőforrásait, kezdetben a tartalékalapból pótolták a kieséseket, majd, mint említettük kölcsönhöz folyamodtak, de nem látszott kiút, mégis a csőd szélére kerültek. Már nem tudták fizetni az adót a főváros számára, így a haladéért cserébe felajánlották ingatlanukat. Ezután a székesfővárosi tanács szakértőt küldött egy építőmester személyében, aki véleményezte és felbecsülte az ingatlanokat. Ennek hatására

19. Fürdőruha bemutató. *Színházi Élet* 1931/27. sz. 70

Vágó Mária
a Csodarevű 1937. primadonnája a próbák szünetében tanulmányozza a pilótaiskola gépén a repülés titkait (László foto)

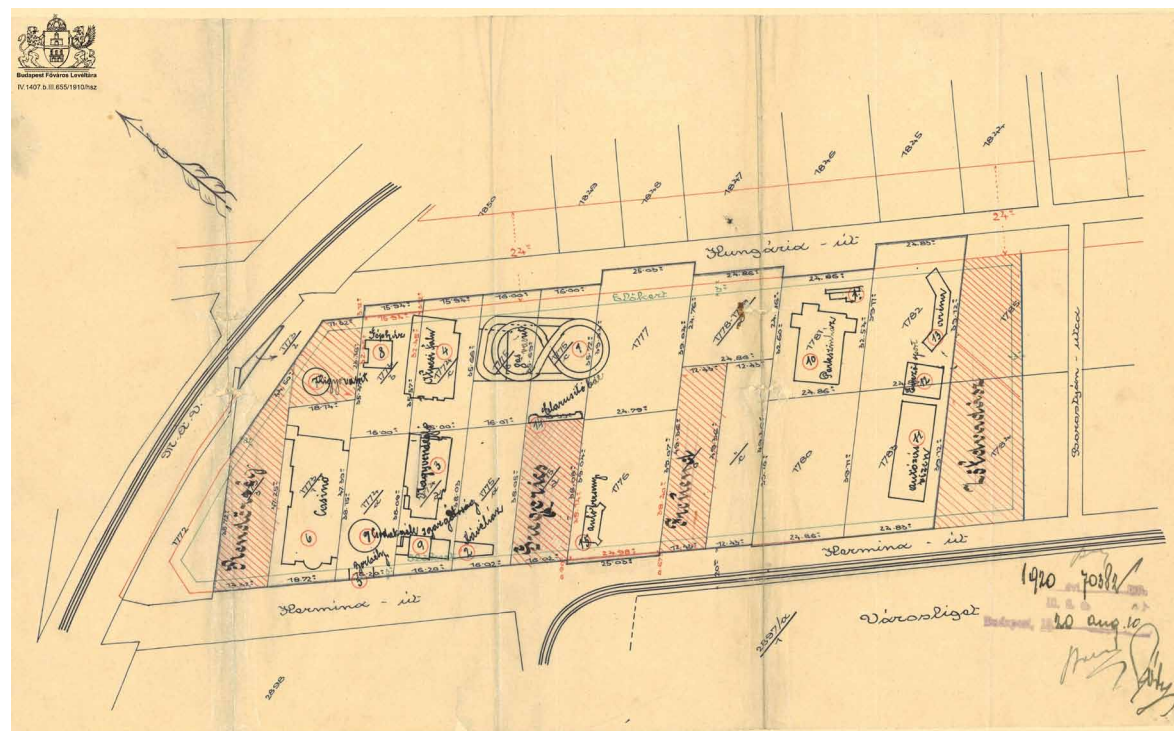
20. Repülő Szimulátor.
Színházi Élet 1937/24. sz. 75

megkapták a fizetési haladékokat. De már késő volt, a csőd elkerülhetetlenné vált. 1935 februárjában a társaság kérte a kényszeregyezségi eljárást, vagyonfelügyelőjévé a budapesti királyi Törvényszék rendeltetett. A társaság szorult helyzetében kérte a polgármestert, hogy a köztartozásait törölje el, amire az előljáró a 22 800 pengő nagy részét elengedte, csak 4500 pengőt kellett megfizetniük, ugyanekkor a vigalmi adó átalány összegét is 4500 pengőben állapította meg. A nagy port felverő ügyről a lapok is beszámoltak, áprilisra úgy tűnt sikerül elrendezni az ügyet „Az Angol Park ugyanis alternatív ajánlatot tett a hitelezőknek a követelések ötven százalékának nyolc hónap alatt, vagy teljes száz százalékának három év alatt való kifizetésére.”¹⁰³

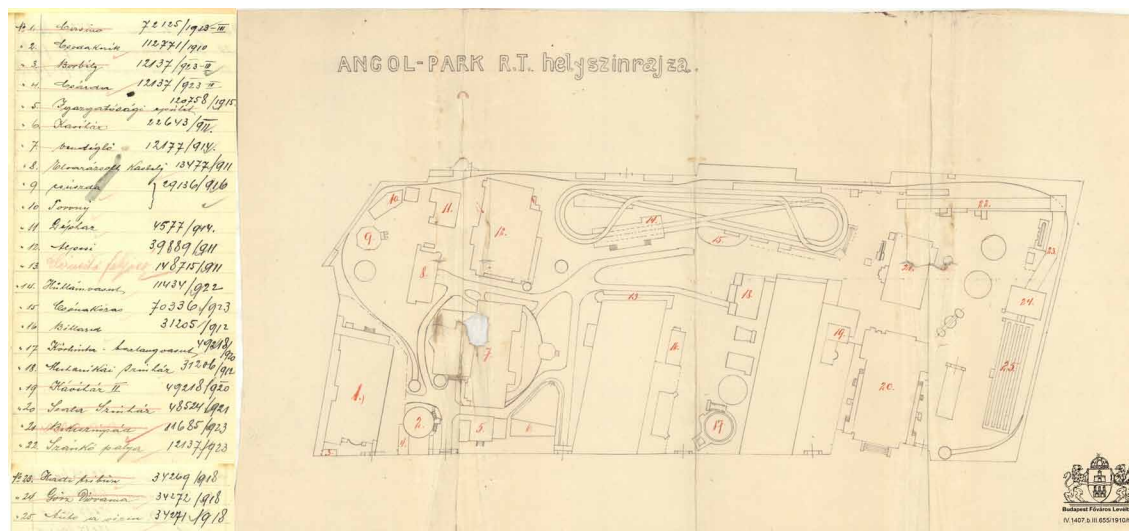
Az ajánlatot a hitelezők elfogadták, harmadrészüket az induló szezon bevételeinek ötven százalékos ki-

elégítési hányadot kapott, a többiek hajlandóak voltak két-három évet is várni követeléseikkel. A továbbiakban az Országos Hitelvédő Egylet képviselője ellenőrizte a cég ügyvitelét és pénzkezelését valamint ezen túl a felügyelőbizottságban is helyet kapott.¹⁰⁴ Ezzel a megállapodással sikerült elkerülni az összeomlást, a Park tovább működhetett. Működött, de inkább csak lézengtek benne az emberek, a dodgem és a hullámvasút kivételével a játékokat kevesen használták, mintha megunták volna az efféle mulatságokat.¹⁰⁵ Ha már a játékokra nem lehetett számítani, akkor újabb esti revü ötletekkel igyekeztek a közönséget megszólítani. Hatalmas, négy méter magas aranyhidat (állítólag 14 karátos aranyból) készítettek színpadnak, amelyen a legnépszerűbb harminc görli táncolt.¹⁰⁶ Ez volt a Csodarevű és a produkciót, amelyről minden lap elismerően írt, telt házas 3000 főnyi közönség nézte meg minden este. Sőt a sikert mi sem bizonyítja jobban, hogy a revüt egy olasz vállalkozó leszerződtette és ősztől olasz körútra is indultak.¹⁰⁷ Üzleti szempontból a megállapodás utáni szezonok továbbra is veszteségesek voltak, az első nyereséges év csak majd az 1942-es lett. Az 1936-os szezon játék újdonsága a repülő hinta volt, a legtöbb kisebb játékot viszont a kényszeregyezségi eljárás miatt bérbé adták vállalkozók számára. De az időjárás ismét nem kedvezett, ez a nyár

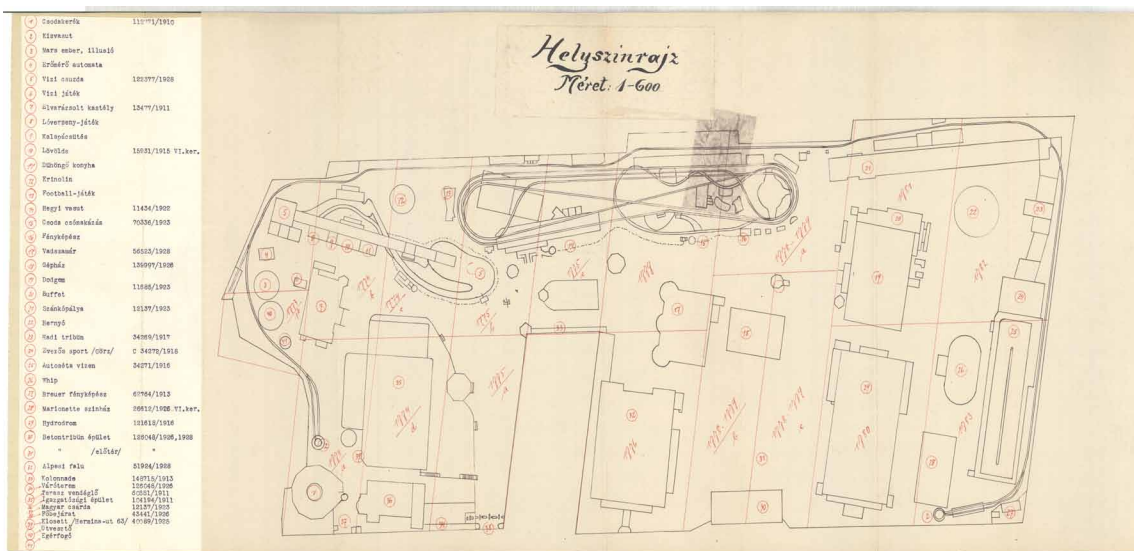
is bővelkedett az esőben, és elmaradt a sok látogató, ezért a tartozásoknak csak a tíz %-át tudták megfizetni. Ismét csak az éjszakai élet általi bevételekben bízhatott a vezetőség. A táncpavilon sztárja Teddy Hot és Rithmycan's nevű zenekara volt, amelynek tagjai fejenként nyolc hangszerezen tudtak játszani.¹⁰⁸ De a helyzet a következő évben sem javult, hiába volt ismét sikeres az előző évben debütált Csodarevű, a gazdasági mérleg ismét lefelé billent. Ismét aktuálissá vált az a vicc, hogy Pesten sok pilóta él, mert sokan élnek a levegőből! Annak a több ezer embernek biztosan, aki kipróbálta, és még többen voltak a bámészkodók az 1937-es játék újdonság körül. Ez volt a pilóta iskola, amelyet a mai szimulátorokhoz hasonlíthatunk. A korabeli leírás szerint: „A gép az egyensúlyérzék és a lélekjelenlét próbája. Egy keretek közé helyezett aeroplán ez, az eredeti gép teljes billentyűrendszerével. A vizsgázót az üléshez szijazzák, mert a gép a bukfenctől a dugóhúzóig minden mozdulatot elvégez.”¹⁰⁹ (20. kép) A Csodarevű tovább folytatta dicsőséges útját, a harmadik szezonban a korszak sztárjai, Vágó Mária és Latabár Kálmán szereplését lehetett megcsodálni. A szórakozni vágyó lakosság nagy öröme az 1938-as évben több új játékot állítottak forgalomba. Ilyen volt az „Inga” nevű szerkezet, amely a műszaki véleményezés kikötése alapján „egy-egy egyenként 4 személy befogadására szolgáló kosárból”¹¹⁰ állt. 1939-ben került sor az első játék, a már évek óta nem üzemelő Csodakerék lebontására és átalakítására.¹¹¹ Az épületbe a Fecske elnevezésű körhinta került, de „egy kosárban csak két személy ülhetett.”¹¹² Az 1939. év végén a Magyar Csárda épületét is átalakították,¹¹³ ugyanekkor készült el a Halálkatlan nevű nyaktörő motoros mutatvány is, amely egy fából ácsolt kör alakú építményt

21. 1920-as helyszínrajz. BFL IV. 1407.b III. 655/1910

22. 1923-as helyszínrajz. BFL IV. 1407.b III. 655/1910

23. 1928-as helyszínrajz. BFL IV. 1407.b III. 655/1910

takart, amiben körbe-körbe kellett motorozni.¹¹⁴ Az új beruházások ellenére ezek a szezonok is veszteséggel zárultak, a cég a tartozásait csak újabb hitelek felvételével tudta apasztani. 1940 tavaszának újdonságai a „Globus” elnevezésű mutatvány,¹¹⁵ és a „Rakéta vasút” voltak.¹¹⁶ De ekkor már az újabb világháború is kedvezőtlenül befolyásolta a Park működését. 1941-ben már ismét a kedvezőtlen gazdasági helyzet, a katonai behívások, sőt a sorozatos elsötétítés miatt sem érkezett annyi látogató amennyi hasznot

hozott volna. Az Angol Park – alkalmazkodva az idők szavához – 1942. május 31-étől a Hungária Park nevet vette fel.¹¹⁷ 1943-ban és 1944-ben egyre rosszabb lett a helyzet, a légi veszélyek miatt a Parkot azonnal ki kellett üríteni, mivel óvóhelyük nem volt. Amikor pedig Budapest ostromgyűrűbe került, a harci cselekmények megpecsételték a sorsát. Leégett az Alpesi Falu, belövéseket kapott a Hullámvasút, a dodgem, óriási volt a pusztítás, a tulajdonos Meinhardt Court Frigyes az orosz front elől Németországba menekült. Végrendeletének beszolgáltatása és kihirdetése alkalmával felesége elmondta, hogy a „megszálló orosz katonai hatóság örökhatáronak mind ingóságait, mind pedig ingatlanvagyonát lefoglalta.”¹¹⁸ A rövid végrendelet 1946-ban már Thüringiában íródott. A harcok megszűntével 1945. május 5-én kinyitott a Park, ismét Angol Park névvel, de csak este 6-ig tartó nyitva tartással. Az új vezető Kopcsó János előtt az új-jáépítés feladata állt, hiszen minden romokban hevert. Az Angol Park életében öt éves átmeneti időszak következett az 1950. évi államosításig.¹¹⁹

MELLÉKLETEK

Az Angol Park fejlődését az újabb játékok építéséhez mellékelt helyszínrajzok alapján rekonstruálhatjuk. Az 1920-as állapotában még viszonylag kevés a játék, ekkor még az átvett Amerikai Park épületein létrejött mulatókat láthatjuk. Felfedezhető a Tobogan fektetett nyolcast ábrázoló alakja, mellette a (rég)i Alpesi Falu, Casino, Parkszínpad, és csupán néhány játék. (22. kép)

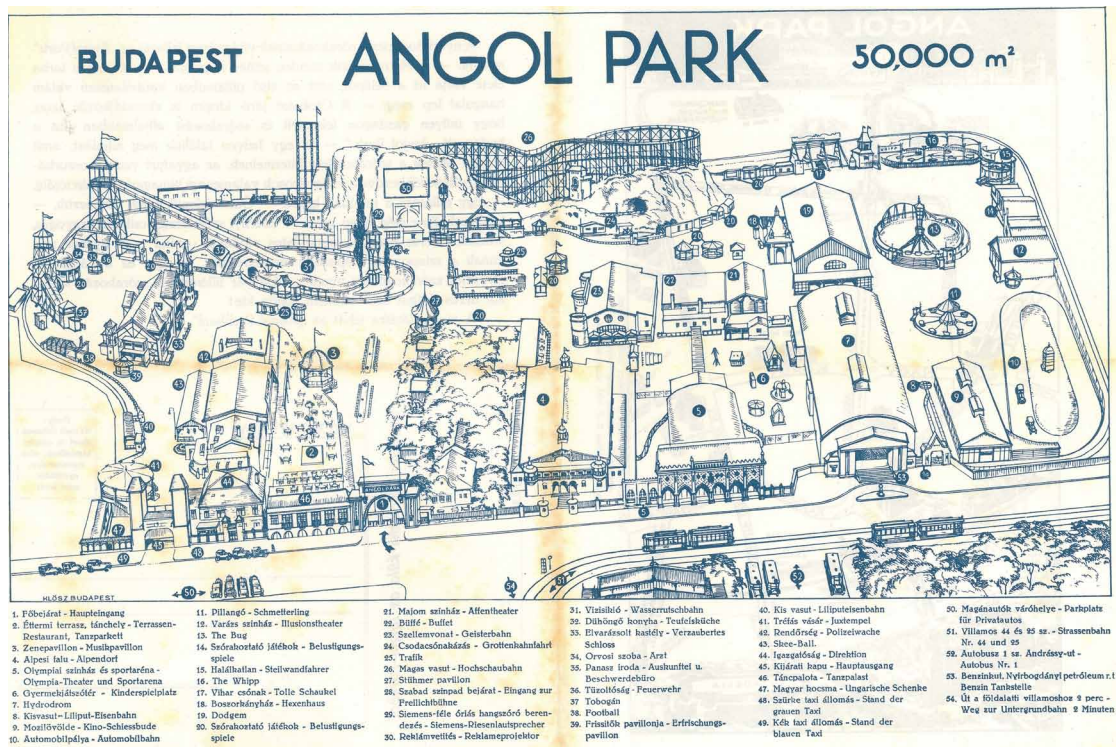
A következő ábrán az 1923-as állapotokat láthatjuk, ami szembeötlő változásokat mutat röpké három év alatt. A rajzot magyarozó feliratokkal is ellátták, amiből megállapíthatjuk, hogy mennyi minden történt ez idő alatt. Ekkorra felépült a Hullámvasút (felfedezhető a korábbi Tobogan szerkezete), a Scala színház, a kígyó vasút, a csúszda, körhinta, barlangvasút, csónakázás, vagyis már több a játék, mint a mulató! (23. kép)

Az 1928-as helyszínrajzon újabb játékokat fedezhetünk fel, a magyarozat szerint már 44 épület/játék helyezkedik itt el. A terület eddigre beépült, újabb nagyszabású építkezésre már nem került sor. Egyre több kisebb játék beindítása mutatja a fejlődést.

Az 1933-as rajz egy prospektus hátlapján jelent meg, a vállalkozás csúcsát mutatja. A magyarozó szöveg önmagáért beszél! (24. kép)

ÖSSZEZÉS

A fentiekből kirajzolódott, miként működött a városligeti szórakoztató negyed legsikeresebbje, az Angol Park. Láthattuk, hogy a zárt és belépős jelleget maga a fővárosi Tanács redelte el, a mutatványos telep védelmében, de célját nem érte el. Az Angol Park újdonságai miatt hamar népszerűvé vált, sőt aki csak tehette ott mulatott. Nem volt drága, és egészen a harmincas évekig (ahogy a Park vezetősége is oly gyakran hangoztatta) éppen a kispénzű, a munkás és hivatalnok réteg szórakoztatását célozták meg. Hogy mennyire így volt ez, azt az Állatkert korábbi igazgatójának, Hilbert Dezsőnek panaszlevele tökéletesen alátámasztja: „a mutatványosok anyagi boldogulását és

24. 1933-as prospektus rajza. Szántó András tulajdona

fennállását teljesen lehetetlenné teszi, sőt a vezetésünk alatt álló Állat- és Növénykert jövedelmét is nagyon tetemesen csökkentti, miután a városligetben szórakozást kereső közönségnek legalább 70–80 %-át magához vonja.” Az indoklás így folytatódik : „az Angol Park, mely több nevesebb eltéréssel ugyan, de mindazt nyújtja a közönségnek mit a mutatványos telep, de tetszetősebb formában és azonkívül tökéreos reklámjával és elkülönítettségével fel tudja kelteni a közönségben azt a hitet, hogy a nagyközönségtől elkülönítve, különleges szórakozásban részesíti – nem csoda tehát ha a közönség aztán a csekély területi belépődíjjal nem törődve, sőt talán éppen ez által fenti hitében megerősítve és sarkalva a mutatványos telepet alantas szórakoztató helynek minősíti és csaknem teljes számban az Angol Parkot látogatja.” Végül egy statisztikát is hoz Hilbert úr: „Az 1921. évben, amikor az Angol Park hűsvétkor már nyitva volt az Állat- és Növénykert jövedelme volt hűsvét vasárnapján: 49 695 korona, 10 280 látogatóval. Hűsvét hétfőn 28 575 korona, 5401 látogatóval. Ezzel szemben 1922-ben, amikor tudvalevőleg az Angol Park még nem nyitott ki, ezek a számok a következőképpen alakultak: hűsvét vasárnapján volt 130 260 korona 22 706 látogatóval, hűsvét hétfőjén volt 171 668 korona és 17 726 látogatóval.”¹²²

A Meinhardt testvérek nagyszerű vállalkozók voltak, üzletüket folyamatosan fejlesztették, a történelmi változások során is igyekeztek úszni az árral. Az Angol Park éjszakai mulatóhelynek indult, de fokozatosan a játékok vették át benne a főszerepet, viszont az éjjeli jelleget (Alpesi falu, Csárda) is megtartotta. És amikor a játékok iránt

Kiműködés IV. 1407. G. III. 655/1910

ar Angol Park területén talált mulatóhelyes épületekről. - /1922. évr

or.-szám	Mulatóhelyes épület neve	Építési engedély száma	Megjegyzés
1	Amerikai vasút	23.146/1921-III. tr.	A. E.
2	Szvarcskő kastély	"	"
3	Kávéház	"	"
4	Bendéglő	"	Új terrasz építhető hozzá (megf. pont)
5	Le a cilinderrel	"	Le van szerelve
6	Alpesi falu	"	Új terrasz építhető hozzá
7	Borbély árlel	12137/1923-III.	Flaminio útra nyílik
8	Kocsi és szerelő kamra	"	"
9	Casino épület	"	"
10	Hígyó vasút	"	"
11	Kacagó kamra	"	Le van szerelve (megf. pont)
12	Gépkar	"	"
13	Igaraborsági épület	"	"
14	Ródl	"	megf. pont
15	Híborás a vízen	"	"
16	Évesi sport ház	"	"
17	Arena (Scala teinház)	"	Nincs használatban
18	Órkorka bódé	"	I
19	Barlangvasút (alagút)	"	"
20	Hörkinda (kapu)	"	"
21	Dejáriabi kapu	"	"
22	Kácsi kávéház	"	"
23	Pályagóvásár	1487/1913	megf. pont

25. Az 1922-es/1927-es játékok jegyzéke (1 oldal) BFL IV. 1407.b III. 655/1910

Sor-szám	Műtárgyas épület neve	Szám. engedély száma	Megjegyzés
4	Parfüm ürlés	Katon pav., 148715/913	new épület.
5	Harikálvák		" "
6	Park variáció		aug?
7	Dívműajándék tárgyak	Freud felk. ucsk. fegy.	new épület.
8	Lyons fényképezés	" "	Lebontása 157.392/913. III. sz. Kat. sz. rendszel.
9	Hajó vár ügyoszt.	éji k. alatt 34209/18	new épület.
10	Lapdajáték	" "	" "
1	Személymérés	" "	n.a. mint kivétel.
	Ügyességi játékok	fegy.	new épület.
	Érdéki borozás és buffet	# megújult.	
	Lukács cukrászda	#	Hermine útra is nyílik most kávézó.
5	Pánc terem	11685/923-III.	Megújított kéren. Belet parkosítás volk.
6	Hugliró	megújult fegy.	aug?
7	Repülő hinta	most kifüggeszt	
8	Marese dobás	Katon ebédlő	new épület.
9	Hosszú és lovaglás	# k. alatt	157.392/913. III. sz. Kat. az engedély megvonatott
10	Hímzés - bumsati	# k. alatt	new épület.
1	Halászat	" "	" "
2	Express lapda dobás	" "	" "
3	Hajó torpedózás	# k. alatt.	" "
4	Repülő sekket körbe	" "	" "
5	Orvosi kerek	" "	aug.
6	Telefon felk.	" "	new épület.

Az 1922-es/1927-es játékok jegyzéke (2 oldal) BFL IV. 1407.b III. 655/1910

Sor-szám	Műtárgyas épület neve	Szám. engedély száma	Megjegyzés
47	Lapdarugás		new épület
8	Lököl meg		" "
9	Sütemény pavillon		
50	Hangverseny ház		Sternberg féle régi épület
1	Céllövöldé	megújult hint. felk.	W. U. műtárgyas halozás is van kettő is -
2	Japán játékok kerék.	#	new épület.
3	Amerikai golyózás	"	" "
4	Erömérő I.	"	new épület
5	Pókol	regi épület	
6	Könygródló	#	megújult, új kávézó.
7	Hajó körhinta	# k. alatt	
8	Hivatal ital pavillon	# 148715/18	
9	Pórsok	# katon. áll. pav.	
60	Kabos ostya sütő	# fegy.	
1	Cukorka pavillon	# katon. áll. pav.	I.
2	Satomata csarnok		éji g. alatt, n.a. k. k.
3	Winchester céllövöldé	new. elpan. mint	hint.
4	Erömérő II.	#	
5	American show	#	
6	Hörbicieli hinta		megújult
7	Virijáték		new épület.
8	Csoda kerek	157.392/913. I. sz. } 142.771/1910. I. sz. }	
69	Magyarcsárda	1213/925-III.	Hermine útra nyílik

Az 1922-es/1927-es játékok jegyzéke (3 oldal) BFL IV. 1407.b III. 655/1910¹²⁰

Saját kezelésben lévő szórakozó helyiségek 1932 évben.

Parkbelépő	Pengő	115,925.41
Időnyjegyek		1,625.-
Kiszasut		4,090.79
Csodacsónak		7,065.56
Tobogan		8,419.10
Elvárásolt kastély		22,919.04
Magasvasut		46,252.10
Automobilpálya		18,084.90
Hópehely		1,142.90
Nyomóautomata		347.70
Autoverseny/VII.hó 11-ig bezárólag /		441.20
Dühöngő konyha		2,272.80
Gyűrűjáték /VI.3-ig bezárólag/		106.-
Pillangó		3,055.61
Személymérleg		1,177.68
Kézzárító		8.58
Szabadcsinpad június hó		977.50
Cubanos Julius hó 16-30-ig		312.-
Strohschneider VII.14-15-ig		276.-
Tekőjáték VII.11-től		1,558.50
Személyzeti kasszahiányok		141.26
R o k e t		1,238.-
Dodgem		27,320.08
Whip		6,225.-
Vízisikló		12,890.55
Hydrodrom		14,433.20
Alpei Falu		22,663.-
Terrasz Étterem / Tango Tánckert/		13,387.70

Fenti üzemek összes bevétele 1932 augusztus hó P. 535,032.11
20-ig.

Százalékos-üzemek 1932 évben.

Halklátlan	Pengő	3,111.26
The Bug		2,116.85
Liliputi Színház		2,2274.36
Majomszínház		3,798.26
Vadászsport		1,237.44
Marionett Színház		275.92
Bolhaszínház		567.67

Fenti üzemek összes bevétele 1932 aug.20-ig. Pengő 13,581.76

Üzemek, amelyek ráfizetéssel zárultak.

Babona és Varázslat	P	501.76
Régi Színház		807.80
Nóé bárkája		1,726.15

ANGOL-PARK R. T.

Meichardt *Rejzsek*

26. Az 1932-es játékok jegyzéke. jelzete: BFL IV. 1407.b. VI. 7555/1926 ¹²¹

Ceyloni körhinta	Fotolövölde
Kalapács-játék	Le a cilinderrel
Gombdobáló	Pofember
Kutyaverseny	Karikadobáló
Árnykép-kivágó	Galamb-játék
Karikatura-rajzoló	Uzsoverseny
Vadászsport-lövölde	Tölcsérdobáló
Weisz-billiárd	Dominó
Box-automata	Gurító-asztalok
Kecske és szabó	Személymérleg
Konserv-dobáló	Nyillövölde
Légipuska-lövölde	Pavillon
Vízijáték	Lövölde
Négus-billiárd	Cápaahalászat
Aeroplán-erőmérő	Abesszin-háboru
Dugóhuzó	Halászerseny
A hét várkapu	Pavillon
Furójáték	Medvejáték
Kacsaverseny	Rádió-auto
Részegember	Tányér-billiárd
Kombinet	Pics-pacs
Angollapda	Szegező-játék
Chyromantia	Varázsszínház
Automaták	Majom-színház
Skee Ball	Ügetőverseny
Fotball-automata	Dühöngő.
Stereoskop	
Gyermek játszótér	

27. Az 1936-os játékok jegyzéke. jelzete: BFL IV. 1407.b. VI. 7555/1926

lanyhult az érdeklődés ismét az éjszaka (Csodarevü) vette át a vezető szerepet. Ezeken kívül a tömegrendezvények mindig 15–20 000 ember szórakozását elégítették ki. Habár a szomszédos mutatványos telep bérlői és az állatkert is gyakran panaszt tett ellenük, (időnként joggal), de a fővárosnak is komoly anyagi haszna származott a mulatópark bevételeiből, ugyanis vigalmi adó¹²³ címén minden hónap elején, a területén lévő színházak¹²⁴ bevételeinek 10%-át, étel-ital fogyasztást is kielégítő vendéglői pedig 20%-nyi összeget voltak kötelesek befizetni Budapest házipénztárába.¹²⁵ Ezért aztán a Park még a csődbe jutása után is tovább élt, és biztosan kijelenthető, hogy az emberek szerették.

Az Angol Park történetét legnépszerűbb még ma is üzemelő játékához a Hullámvasúthoz hasonlíthatjuk. A kezdetekkor felfelé ível a pálya, majd szinte rögtön az első világháború idején a kocsis bucskázik egyet. A Tanácsköztársaság következtében még lefelé tart az út, viszont aztán a húszas években ismét meredeken felfelé veszi az irányt, hogy a gazdasági világválság a mélybe taszítsa a cég kocsiját. Nincs megállás csak könnyedebb bukkanók, egyre gyorsabb sikolyokkal tarkított száguldás, hogy az újabb világegésszel az út végéhez érjünk. Végállomás! Tessék kiszállni! Továbbmenet (ebben a formában) nincs!

JEGYZETEK

1. Meinhardt Court Frigyes szavai a Székesfővárosi Tanácshoz intézett kérvényében, amelyben az Angol Park célját határozta meg. BFL IV.1407.b III. 4074/1910 (III.655/1910 csomóban)
2. Meinhardt Court Frigyes, Meinhardt Richárd és Meinhardt Otto Miska.
3. BFL VII. 168. 559/1910
4. BFL IV.1407.b III. 4074/1910 (III.655/1910 csomóban). A levelet és az első játékokra az engedélyt 1910. november 22-én írta.
5. BFL IV.1407.b III. 4074/1910 (III.655/1910 csomóban).
6. BFL IV.1407.b III. 112771/1910. és 57392/1913. sz. iratok (III. 655/1910 csomóban)
7. Nsz, 39. évf. 91. sz. 1911. április 16. 17.
8. PF, 1935. 14. 27.
9. Nsz, 39. évf. 110. sz. 1911. május 10. 7.
10. BFL X. 201. a. 107. k. 1911. 05. 09. 32. bejegyzés
11. SzÉ, 1912. 19. sz. 17.
12. Nsz, 39. évf. 125. sz. 1911. május 27. 14.
13. SzÉ, 1912. 21. sz. 30.
14. Nsz, 39. évf. 127. sz. 1911. május 30. 12.
15. Nsz, 39. évf. 128. sz. 1911. május 31. 9.
16. BFL IV.1407.b III. 377/1910. A kérvény így szól: „*vasbádogból készült ideiglenes jellegű mozgó-fényképek előadására szolgáló bódé felállítását*” kéri az 1777/a hrsz.-ú telkén Friedmann Adolfné 1910. márc.-18-án.
17. BFL IV.1407.b III. 1691/1911
18. BFL IV.1407.b III. 3026/1911
19. BFL IV.1407.b III. 3937/1911
20. BFL IV.1407.b III. 4188/1911
21. BFL IV.1407.b III.3494/1911
22. BFL IV.1407.b III.4074/1910 (III.655/1910 csomóban)
23. BÚEA 1912. 345.
24. Nsz, 40. évf. 88. sz. 10. 1912. 04. 12.
25. BFL IV.1407.b III. 2279/1911
26. Nsz, 40. évf. 103. sz. 16. 1912. 04. 30.
27. Nsz, 40. évf. 129. sz. 8. 1912. 06. 01.

28. Nsz, 40. évf. 151. sz. 12. 1912. 06. 06.
29. Nsz, 40. évf. 173. sz. 14. 1912. 07. 23.
30. FK, 23. évf. 42. sz. 1946. 1912.05.28.
31. BFL VII. 217 424/1912
32. BFL VII. 2. e. Cg. 12.959 O. 4151 2439. doboz
33. BFL IV.1407.b III. 2116/1913 (III.655/1910 csomóban)
34. BFL IV.1407.b III.1949/1913
35. BFL IV.1407.b III.2148/1913
36. Nsz, 41. évf. 176. sz. 10. 1913. 07. 19.
37. BFL IV.1407.b III. 533/1921 (III.655/1910 csomóban)
38. BFL IV. 1407. b. III. 16302/1941
39. PN, évf. 205. sz. 11. 1914. augusztus. 25.
40. PN, évf. 234. sz. 11. 1914. szeptember. 23.
41. BH, 35. évf. 119. sz. 14. 1915. 04. 30
42. BFL IV.1407.b III. 2116/1913 (III.655/1910 csomóban)
43. BFL IV.1407.b III. 1934/1917 (III.655/1910 csomóban)
44. BFL IV.1407.b III. 1834/1917 (III.655/1910 csomóban)
45. BFL IV.1407.b III. 1833/1917 (III.655/1910 csomóban)
46. BFL VII. 171 911/1917
47. PN, 69. évf. 157. sz. 11. 1918. július. 9.
48. BFL IV. 1407. b. VI. 1637/1918
49. BFL IV. 1407. b. VI. 1637/1918
50. BFL IV.1407.b III. 302/1920 (III.655/1910 csomóban)
51. BH, 40. évf. 182. sz. 5. 1920. 08. 01.
52. PN, 71. évf. 194. sz. 4. 1920.08.12.
53. BFL IV. 1407. b. VI. 1637/1918
54. SzÉ, 1920. 23. sz. 17-18.
55. BFL VII. 2. e. Usz. 40201. 6098 doboz. A társaság alapszabálya.
56. BFL VII. 2. e. Cg. 12.959 O. 4151 2439. doboz. A társaság alapszabálya.
57. Nsz, 41. évf. 169. sz. 5. 1921. 08. 02.
58. BFL VII. 2. e. Cg. 12.959 O. 4151 2439. doboz 1922. évi jegyzőkönyv.
59. BFL IV.1407.b XVI. 242/1922
60. BFL IV.1407.b III. 2250/1922
61. SzÉ, 1922. 21. sz. 44.
62. BH, 42. évf. 217. sz. 5. 1922. 09. 17.
63. BH, 42. évf. 184. sz. 7. 1922. 08. 13.
64. PN, 73. évf. 211. sz. 3. 1922.09.17
65. BFL IV.1407.b III. 1203/1923
66. SzÉ, 1923. 22. sz. 42.
67. SzÉ, 1923. 26. sz. 45
68. SzÉ, 1924. 23. sz. 90
69. Nsz, 53. évf. 27. sz. 11. 1925. február 4.
70. Tary Gizella (1884–1960) a női vívósport kiemelkedő képviselője. Az 1924-es párizsi olimpián 6. helyezést ért el, később vívómesterként dolgozott.
71. BH, 134. sz. 9. 1925. 06. 18.
72. BH, 143. sz. 11. 1925. 06. 28.
73. BFL IV.1407.b. III.1153/1926
74. SzÉ, 1926. 21. sz. 61
75. Orth György (1901–1962). Korának egyik legkiválóbb labdarúgója volt, később külföldön tevékenykedett edzőként.
76. BH, 46. évf. 166. sz. 13. 1926. 07. 25.
77. BFL IV.1407.b VI. 7555/1926

78. BFL X. 201. a. 331. kötet, 1927. 06.02. 2. bejegyzés
 79. PN, 78. évf. 125. sz. 3. 1927.06.03.
 80. BFL IV.1407.b.III.947/1928 (III.655/1910 csomóban)
 81. Az Alpesi Falu műsorfüzeteit Szántó András bocsájtotta rendelkezésemre. Ezúton is köszönöm a szíveségét!
 82. BFL IV.1407.b.III.947/1928 (III.655/1910 csomóban)
 83. BFL IV.1407.b. III.783/1928
 84. BFL IV.1407.b. III. 655/1910 csomóban.
 85. BH, 49. évf. 154. sz. 1929. július 11. 11.
 86. BFL IV. 1420. c. Angol Park Színház 1929–1940 46. d.
 87. BFL IV. 1407. b. VI. 7555/1926
 88. 1931-ben 51 000, 1932-ben 92 000, 1933-ban 114 000, 1934-ben már közel 296 000, 1935-ben 329 000 pengő volt a veszteség. (kerekített számok)
 89. BFL IV.1407.b. III.1501/1929 Az átalakítás tervezői Jakab Dezső és Sós Aladár építészek voltak. A hatóság az engedélyeket két hét után, 1929. május 17-én adta ki a Park számára.
 90. BFL IV.1407.b. III.783/1928. A tervező építészek ezúttal is a Jakab és Sós páros voltak.
 91. BFL IV.1407.b. III. 407/1930 (III.655/1910)
 92. BFL IV.1407.b. III. 823/1929
 93. BH, 51. évf. 115. sz. 5. 1931. 05. 23.
 94. BH, 51. évf. 173. sz. 11. 1931. 08. 01.
 95. SzÉ, 1931. 25. sz. 38
 96. SzÉ, 1931. 27. sz. 69–73
 97. PF, 1933. 08. 21. 22
 98. PN, 84. évf. 185. sz. 11. 1933. augusztus.
 99. Nsz, 62. évf. 30. sz. 9. 1934. február 8.
 100. BFL IV. 1420. c. Angol Park Színház 1929–1940 46. d.
 101. BH, 53. évf. 179. sz. 4. 1933. 08. 09.
 102. BH, 53. évf. 190. sz. 7. 1933. 08. 23.
 103. PN, 86. évf. 77. sz. 17. 1935. 04. 04
 104. PN, 86. évf. 89. sz. 17. 1935. 04. 18
 105. Lovas Sándor: Szögbeverés és egyebek In.: PF, 1935. 14. 27–29.
 106. SzÉ, 1935. 19. sz.
 107. SzÉ, 1935. 34. sz.
 108. SzÉ, 1936. 21. sz. 9
 109. SzÉ, 1937. 24. sz. 74
 110. BFL IV.1409.c.III.2658/1938
 111. BFL IV.1409.c.III.1351/1940
 112. BFL IV.1409.c.III.7250/1938
 113. BFL IV.1409.c.III.6495/1939
 114. BFL IV.1409.c.III.1996/1939
 115. BFL IV.1409.c.III.1793/1940
 116. BFL IV.1409.c.III.7250/1938
 117. Ez akkor egyféle hazafias kötelesség volt, a névváltoztatással nem voltak egyedül. Csak néhány példa: Hungária Egyesült Gőzmalom Rt., Hungária Hírlap Nyomda, Hungária Nagyszálloda Rt., Hungária Műtrágyagyár Rt., Hungária Országos Tejgazdaság Rt., Hungária Konzervgyár, Hungária Kénsavgyár Rt. stb.
 118. BFL VII.12.e. V. (I) 154/1947
 119. Az Angol Park államosításáról lásd korábbi írásunkat: Angol Parktól Vidám Parkig. In: Archivnet 2014/4.
 120. BFL IV. 1407. b. VI. 7555/1926. 1927. évi jelentés.
 121. BFL IV. 1407. b. VI. 7555/1926. 1932-es évi jelentés.

122. Panaszlevelek a BFL IV.1407.b III.655/1910 csomóban. A levél 1922-ben íródott és azt szerette volna elérni, hogy az Angol Park csak este 8-kor nyisson ki.
 123. A vigalmi adóról szóló rendeletet 1259/1916. számon tárgyalta Budapest Székesfőváros Közgyűlése. Az évek során több módosítást ért meg: 335/1921, 985/1922, 686/1923, 111/1924, 1028/1925.
 124. 1918-ban ezek a következők voltak: Tengeri Háború, Szabad Színpad, Török Színház, Kis Komédia (Tanagra), Hadi Aréna, Béke Színpad.
 125. BFL IV. 1407. b VI. 1637/1918

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

Levéltári források

BFL: Budapest Főváros Levéltára

IV.1407.b Budapest Székesfőváros Tanácsának iratai, Tanácsi ügyosztályok központi irattára.

IV.1420.c Budapest Székesfőváros tanácsi, majd polgármesteri ügyosztályainak gyűjteményes iratai, Színházi és közművelődési iratok gyűjteménye.

VII. 168. Görgei István közjegyző iratai.

VII. 171. Hedry Aladár közjegyző iratai.

VII. 217. Kiss József Közjegyző iratai.

VII. 2. e. Pesti (1875-től) Budapesti Királyi Törvényszék (1946-tól Budapesti Törvényszék) iratai,

Cégbírósi iratok.

VII.12.e Budapesti Központi Királyi Járásbíróság iratai. Kihirdetett végrendeletek.

X. 201. a. Budapesti Önkéntes Mentő Egyesület, mentőszolgálati naplók.

XV.37. c. Telekkönyvi és ingatlan nyilvántartási iratok gyűjteménye, pesti telekkönyvi betétek.

XXIX. 1802. Budapesti Vidámpark Vállalat iratai.

Irodalom:

BÚEA: Budapesti Újságírók Egyesülete Almanachja, 1912.

Czippán György–Tóth Ildikó: A Budapesti Vidám Park története, Budapest 2000.

Élet a régi Városligetben: Szerk: *Lovas Dániel*, Kecskemét 2013

Granasztói Péter: Szórakozási szokások a városligetben (1872–1940). In: Ethnografia 106. évf. 1995/2. 937–952

Granasztói Péter: Tömegszórakozás a Városligetben-A Vurstli. In: Budapesti Negyed 16–17. sz. 1997. nyár-ősz. 163–190

Molnár Gál Péter: A pesti mulatók. Előszó egy színház-történethez. Helikon kiadó, 2001.

Perczel Olivér: A Mutatványos-telep avagy a vurstli születése. In: Budapest a városiakok folyóirata, 2013/8. 24–27.

Szilágyi György: Komédia nagyban és kicsiben

Sajtó:

BH: *Budapesti Hírlap*, 1910–1939

FK: *Fővárosi Közlöny*, 1911–1935

K: *Kritika*, 1981

PH: *Pesti Hírlap*, 1911–1943

PF: *Pesti Futár*, 1935

PN: *Pesti Napló*, 1911–1939

Nsz: *Népszava*, 1911–1942

SzÉ: *Színházi Élet*, 1912–1938

OLIVÉR PERCZEL

HISTORY OF THE AMUSEMENT PARK, 1911–1945

ABSTRACT

It is conjured up in the paper how people spent their leisure time in the last years of the palmy peacetime, then during WWI and in the Horthy era between the two wars. It is discussed how the most successful unit of the entertainment district in Városliget/City Park – the funfair called Angol Park – worked. Earlier, the Amerika Park was run in the area by Adolf Friedmann, who had converted it from Ós-Budavára [ancient Buda Castle], the millenary establishment for the amusement of the people. From him the excellent businessmen Meinhardt brothers took it over, who constantly enlarged the enterprise and adapted easily to historical changes. The enclosure and entrance ticket scheme was a requirement of the Municipality in protection of the neighbouring showground but it failed. The novelties of the Angol Park quickly became popular and all who could afford it spent their leisure there. It was not expensive, the target audience (as the park leadership so often voiced) being the low-paid workers and office staff. The lessees of the neighbouring sideshow ground were vegetating; even many visitors of the Zoo chose the Angol Park for amusement.

The Angol Park started as a night-club but the main role was gradually taken over by the attractions, though it went on catering for the visitors at night, too (Alpine village, Roadside inn). When interest in the attractions slackened, nightlife took the lead again (Miracle revue). Besides, occasional mass events were organized attended by 15-20,000 people. Though the lessees of the showground next door and the Zoo launched (often justified) complaints several times, the municipality largely profited from the amusement park, for 10% of the income of theatres in the precincts and 20% of catering income was to be paid into the treasury of Budapest at the beginning of each month. Thus, even after its bankruptcy the Park carried on because the people were so much fond of it.